This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Bulg
misc
Miletich, L
57

СПОМЕНЪ

ОТЪ

РИЛСКИЯ МАНАСТИРЪ

Рилскиятъ манастиръ. — Хрисовулътъ на царя. I. Шишманъ отъ 1378 г. 21. септември. — Най-старото житие на св. Ивана Рилски. — Славянскитѣ ржкописи въ библиотеката на Рилския манастиръ.

Съ двѣ изображения на Рилския манастиръ

ОТЪ

Д-ръ Л. Милетичъ

СОФИЯ
Печатница на Ст. Атанасовъ и С-ie
1902.

BX
654
R5M55
1902

СПОМЕНЪ

ОТЪ

РИЛСКИЯ МАНАСТИРЪ

Рилскиятъ манастиръ. — Хрисовулътъ на царя. I. Шишманъ отъ 1378 г. 21. септември. — Най-старото житие на св. Ивана Рилски. — Славянскитѣ ржописи въ библиотеката на Рилския манастиръ.

Съ двѣ изображения на Рилския манастиръ

ОТЪ

Д-ръ Л. Милетичъ

СОФИЯ
Печатница на Ст. Атанасовъ и С-ie
1902.

HOOVER INSTITUTION

СПОМЕНЪ

ОТЪ

РИЛСКИЯ МАНАСТИРЪ

Рилскиятъ манастиръ. — Хрисовулътъ на царя. I. Шишманъ отъ 1378 г. 21. септември. — Най-старото житие на св. Ивана Рилски. — Славянскитѣ ржописи въ библиотеката на Рилския манастиръ.

Съ двѣ изображения на Рилския манастиръ

ОТЪ

Д-ръ Л. Милетичъ

СОФИЯ
Печатница на Ст. Атанасовъ и С-ie
1902.

HOOVER INSTITUTION

Рилскиятъ манастиръ.

Основатель на тоя най-величественъ по своята архитектурна външность а още повече по блѣскавото си исторично минало български манастиръ се счита свети Иванъ Рилски, роденъ приблизително около 876 година, въ врѣмето на българския царь Борисъ, а умрѣлъ на 946 година, 19 Октомврий, въ своята пещера, дѣто е сега черквицата при старата постница на Рилския манастиръ. Животътъ на св. Ивана се описва въ нѣколко достигнали до насъ староврѣмски „жития“. Най-старото отъ тѣхъ и то въ най-стария му, до сега неизвѣстенъ срѣднобългарски прѣписъ, (вж. повече въ стат. ми „Най-старото житие на св. Ивана Рилски“) показва, какъ до XII. в. въ Рилската область, дѣто безсъмнѣно е било написано това първо житие отъ безименентъ авторъ, споменътъ за свети Ивана се е подържалъ у народа чрѣзъ живи народни приказни (сказочни) прѣдания, които сж влѣзли и въ основата на това първо житие, слѣдъ което вече се явяватъ и други, по-угладено и по-искусно написани жития, признати като „канонически“, между които най-важно е житието, написано отъ послѣдния български патриархъ Евтимия.

Споредъ житията св. Иванъ се родилъ въ село Скрино (сега се намира на $1^1/_2$ часъ разстояние до Бобошево). Слѣдъ като се поминали родителитѣ му,

Слѣдъ отхвърлянето на гръцкото иго — прѣзъ врѣмето на второто българско царство на манастира сж давани отъ страна на българскитѣ царье голѣми подаръци и особени правдини (привилегии), които сж били потвърдявани и отъ тѣхнитѣ наслѣдници. Така и послѣдниятъ български царь, Іоанъ Шишманъ, съ една царска грамота (хрисовулъ) отъ 21 Септември 1378 год. потвърдилъ въ Срѣдецъ всички дотогавашни правдини на манастиря. И въ тази, за жалость единствена не само въ манастира, но и въ цѣла България спазена до днесъ българска царска грамота, се споменува за даванитѣ на манастира правдини и дарове, безъ съмнѣние пакъ съ подобни грамоти, които тогава още сж сжществували въ манастирската архива, отъ „сватопочившаго царѣ Асѣнѣ и Калимана царѣ“ (разбира се Асѣнъ II. 1218—1241 и Калиманъ 1241—1246), както и отъ всички прѣдѣди и дѣди и отъ родителтѣ на I. Шишмана.— Споредъ царь Шишмановия хрисовулъ излиза, че тогавашното манастирско землище е обхващало освѣнъ сегашното, което се простира въ областьта на горното течение на р. Рила съ притоцитѣ ѝ до селото Пастра, още и цѣлия жгълъ между рѣкитѣ Рила, Струма и Джерменъ, като влизали въ неговия обсегъ и нѣкои села отъ Джумайско и Разлогъ. Много отъ именуванитѣ въ хрисовула села сж изчезнали, ала има и доста, които се спазили до день днешенъ и то обикновено съ староврѣмското си название[1]). Ма-

[1]) Отъ селищата, споменувани въ хрисовула, досега сжществуватъ между Дупница и Кочериново, с. Бъдино (сега Бàдино, Бàдѐнско), Кръчино (Кръчино, пакъ тамъ), Чъртовъ долъ (Чертовò на австр. карта при село Слатина) въ долината на Рила и Пастра; Бъово (сега Бозовàя); въ Разлогъ; Гнидобрадско (сега с. Нидобродско); въ Джумайско: Лѣшко,

настиръть билъ освободенъ отъ всички данъци и ангарии както и отъ намѣсата на всѣка свѣтска власть.

Животътъ въ манастира е билъ нареденъ споредъ типика, даденъ отъ самия му основатель, св. Ивана Рилски. Отъ тоя типикъ, оригиналътъ на който е изгубенъ, има въ манастирската библиотека само единъ новъ прѣписъ (вж. по-подробно въ „Описаніе свещеннаго монастыря Рылскаго“ отъ іеромонахъ Неофита Рилски, София, 1879. год. стр. 22). Типикътъ захваща съ думитѣ: „Азъ смѣренный и грѣшный Іоанъ . . . егда пріидохъ въ поястыню сію рылскую, человѣкы не обрѣтохъ въ неи, но токмо звѣри диви и дьбри непроходимы. . . .“ Животътъ на братството е билъ първоначално устроенъ върху началата на общежитието, ала отъ дълго врѣме това правило точно не се изпълнява. Братството избира всѣка година „общо братствени манастирски настоятели“, между които първо мѣсто въ управлението се пада на игумена и второ на епитропа. Въ събранията на настоятелството се рѣшаватъ всички по-важни въпроси, относещи се до управлението но манастира, до вѫтрѣшната дисциплина на братството, и приходитѣ и разходитѣ на манастира. — Споредъ първоначалния типикъ било съвсѣмъ запрѣтено на братството да се храни съ месо, ала това строго правило не се пази.

Какви сѫ били манастирското здание и черквата отъ начало, не се знае, ала е твърдѣ вѣроятно, че

Селище, Дрѣновъ долъ (сега Дреново на дѣсния брѣгъ на Струма), Церово, и най-послѣ на западната страна на Струма при Кресна: Градечница (сегашното полупомашко село Градешница) — Сѫщо тъй се спазили и много имена на Рилски върхове: Ломница, Кременица (на сѣв. отъ Пастра), Царевъ върхъ, Шипочень и др., рѣката Илийна (Елийна), метохътъ Орлица и др. (вж. К. Иречекъ. Пѫтувания 639).

не ще да сѫ били нѣкои яки, монументални сгради. Слѣдъ битката при Велбуждъ, на 1330 г., Рилската область нѣкое врѣме подпаднала подъ властьта на сръбския владѣтель надъ Струмица и Мелникъ — Хрель войвода. Наскоро Хрель обновилъ манастира, съзидалъ хубава каменна черква и манастирско здание, а на единъ отъ ѫгловетѣ на здането издигналъ високата масивна кула (пиргъ) — наричана Хрелина кула, която и сега още стои въ манастирския дворъ. Кулата е четворогълна, до 25 метра висока, и е раздѣлена на петь ката. На най-горния се намира малъкъ параклисъ, „храмъ Прѣображенія“, дѣто се пази и една стара икона на св. Богородица, по прѣдание ужъ даръ отъ византийския царь Мануилъ Комнинъ. Най-долниятъ катъ на кулата е билъ тъмница. Отъ единъ надписъ на южната страна на кулата, най-отгорѣ (надписътъ е отъ взидани въ стѣната тухли, слѣдовно отъ врѣмето, когато кулата е правена), се вижда, че кулата е била построена на 1332 година. Надписътъ гласи: „При дрьжавѣ Г(о-споди)на прѣвысокаго Степана Дѫшана краля съзыда сьи пиргъ господинь просевастъ Хрел(ь) съ трьдомь великомь и ексодомь с(ве)томь ѿца Іѡанна Рыльскомь и м(а)т(е)ри б(о)жіи нарыцаемѣи Осѣновица в л. ,ѕ҃. ѡ҃. м҃. г(оспод)не“ (6840=1332). Пиргътъ е билъ, види се, посветенъ на иконата на св. Богородица „Осѣновица“ [2]). Съзиданата сѫщеврѣменно съ ку-

[2]) Отецъ Неофитъ въ своето „Описание“ (с. 24—25) прави криви прѣдположения по поводъ на това название „Осѣновица“ и дава тълкуване, че тая дума просто означавала: „осѣняющая = покровителница“, защото „таково имя нито се намерува негдѣ около монастырьтъ, нито въ различните жизнеописания преподобнаго споменува се некадѣ.“ Азъ мисля, че мѣстностьта „Осѣново“ която се споменува въ най-старото житие на св. Ивана, обнародвано по-долу (вж. стат. „Най-старото житие на св. Ива-

лата цакъ отъ Хреля черква, която е уцѣлѣла до 1834 година, когато е била съборена, за да се отвори мѣсто на сегашната черква, е била по думитѣ на отца Неофита (Описание с. 24.) „прекрасна“, подобна на „хилендарската черква“ и пр., само че била много по-малка отъ сегашната. Самъ Хрель, слѣдъ като се покалугерилъ, живѣлъ въ манастира единайсетъ години, и тукъ умрѣлъ и билъ погребенъ въ черквата. Плочата съ надгробния му надписъ, разчупена на нѣколко кѫса и непълна, и сега се спазва въ манастирския музей. Споредъ надписа Хрель умрѣлъ на 1343 година.

Прѣзъ врѣме на падането на България подъ турцитѣ и Рилскиятъ манастиръ билъ съвършено опустошенъ и разоренъ. Само кулата и черквата поради якия си строежъ устояли на разорението и на пожара и дълго врѣме стояли така запустѣли срѣдъ буренясалия на около нѣкогашенъ манастирски дворъ. Така се изминали петдесетина години, докато не се намѣрили трима ревностни братя по име Иосафъ, Давидъ и Теофилъ,—отъ болярско потекло, родомъ отъ село Граница до Кьостендилъ — които успѣли да подновятъ манастира и да събератъ ново манастирско братство. Баща има билъ епископъ въ Крупникъ (сега помашко село между Джумая и Мелникъ) та и тѣ, по примѣра на баща си, слѣдъ като измрѣли женитѣ имъ, се покалугерили, и кое съ свои срѣдства, кое съ събрани помощи подновили

на Рилски“), доста дрбрѣ обяснява въпроса. Наистина въ другитѣ жития па дори и въ Евтимиевото това име не се среща, а Неофитъ, види се, не ще да е обърналъ внимание върху най-старото житие. — У Неофита (Описание и пр.) неточно е прѣдадена и годината изъ надписа на пирга — 1835 вмѣсто 1832, понеже Неофитъ погрѣшно е прочелъ „6843“ вм. „6840“.

манастира. Не се знае точно годината на подновението. Интересно е, че въ манастирската библиотека най-раскошниятъ сега спазенъ ржкописъ е едно евангелие, оковано съ сребро и злато, подарено отъ Кир Іωасафь, „митрополить Крѫпникъ“ отъ 1577 година (вж. въ моя описъ на ржкописитѣ на манастира № 93).

Тримата братя, обновители на манастира, успѣли да измолятъ у султанката Мария, дъщеря на сръбския деспотъ Георги Бранковичъ и вдовица на султанъ Мурата II, ходатайство прѣдъ султана, та имъ се дало позволение да се прѣнесатъ въ Рилския манастиръ и мощитѣ на св. Ивана. Това станало на 1469 год. Мощитѣ отъ тогава и до днесъ се пазятъ въ манастирската черква въ особенъ ковчегъ, който стои на дѣсно до царскитѣ двери на олтара.

Прѣнасянето мощитѣ на св. Ивана отъ Търново въ манастира е описано отъ Владислава Граматика. Това описание се намира въ неговия панегирикъ, писанъ на 1479 година, най-важния ржкописъ на рилската манастирска библиотека (вж. № 8 въ моя описъ). Прѣнасянето станало тихо, безъ тържествено изпращане („изидоша изь града, никомьже проваждающихъ тѣхь, тьчию малѣмь нецѣмь отъ нищиихь“). Тепърва прѣдъ Никополь излѣзълъ единъ отъ българскитѣ велможи — нѣкой си „Богданъ жупанъ“ заедно съ други боляри на среща и приелъ въ своя домъ мощитѣ на светеца. На другия день тържествено били мощитѣ изпроводени до Осъма. Слѣдъ това шествието стигнало въ Срѣдецъ, дѣто прѣстояли мощитѣ шесть дена въ черквата св. Георги. Цѣлиятъ градъ се стекълъ да се поклони на светитѣ мощи. На седмия день тръгнали съ тѣхъ за Рилския манастиръ. Народъ и

боляри ги изпроводили до селото Лѣшница. Мощитѣ били прѣчакани тържествено отъ игумена и цѣлото братство и многочисленъ народъ далечъ прѣдъ Рилския манастиръ, кждѣто най-сетнѣ стигнали на 30. Юни—на Петровденъ. Слѣдъ това вече турскитѣ султани се отнасяли доста добрѣ спрѣмо манастира и сж му давали фермани, повечето отъ които се пазятъ и до сега въ манастирската архива), съ които давали правдини на манастира. Па и околнитѣ турски жители, особно турцитѣ въ Дупница се отнасяли съ уважение къмъ манастирскитѣ права и имоти. Манастирътъ е ималъ свои метоси по цѣла България и речи по цѣлия Балкански полуостровъ. Полека-лека старата му слава пакъ пораснала и той се прочулъ далечъ и извънъ България. Въ манастира и сега се пазятъ двѣ златотъкани покривки за ковчега съ мощитѣ на св. Ивана, подарени на 1511 година отъ Молдавския войвода Иванъ Богданъ. Числото на калугеритѣ, които най-много сж прииждали отъ Самоковско и отъ Разлогъ, пораснало едно врѣме, което още се помни отъ нѣкои стари хора, до 200 души, покрай които имало и още стотина бѣлци и до стотина други кое стражари, кое работници. Като ставропигияленъ, манастирътъ е билъ независимъ и спрѣмо властьта на епископитѣ. Поради това той успѣлъ непрѣкжснато да спази своя старъ, чисто български характеръ и въ богослужението, което винаги си останало тукъ славянско.

Ала прѣзъ втората половина на XVII. вѣкъ, прѣзъ врѣмето на най-голѣмата анархия въ турската държава и на най-голѣмитѣ жестокости надъ християнитѣ, и Рилскиятъ манастиръ много е страдалъ отъ кърджалии и разбойници, именно на 1765 г.,

на 1768 и особно на 1778 г., когато една арнаутска чета отъ 30-тина души, слѣдъ като го плѣчкосала, най-сетнѣ и го подпалила. И на 1818 и пакъ на 1821 г. манастирътъ миналъ прѣзъ сериозни прѣмеждия. При все туй какъ да е манастирътъ можалъ да оцѣлѣе все до 1833 година, когато силенъ пожаръ погълналъ почти цѣлото манастирско здание. Но и туй нещастие имало добри сѣтнини, защото то е дало поводъ на енергичното тогавашно братство, между което е билъ и Неофитъ Рилски, да се рѣши да поднови манастира и да го направи тъй великолѣпенъ, какъвто е сега. Врѣмената тогава сж благоприятствували, за да може да се рѣши братството на такива грамадни разходи. Отъ една страна българското население, у което мънастиратъ се е ползувалъ съ най-голѣмо уважение, се е притичало на помощь, а отъ друга страна тъкмо тогава, слѣдъ Одринския миръ, бѣха настжпили ония сравнително спокойни и честити години въ турската царщина, които прѣдшествуваха на танзимата и слѣдъ него до кримската война. Ферманътъ за новата постройка на черквата и манастирското здание билъ издѣйствуванъ отъ отца Неофита, който билъ пратеникъ на манастира въ Цариградъ, като е спомогналъ за туй най-много Стефанъ Богориди, тогава князъ на островъ Самосъ, а слѣдъ послѣднята руско-турска война първъ генералъ-губернаторъ на Източна Румелия. Било рѣшено да се построи нова, по-голѣма черква, поради което трѣбало да се събори старата отъ XIV. в., тъй като тѣсното мѣсто никакъ не позволявало да се постжпи инакъ. Сегашната черква, почната на 1834. година, е била изградена на 1838 година подъ ржководството на майсторъ Павелъ отъ

с. Кримино въ Костурско. Една година прѣди да се започне постройката двама братя отъ манастира били изпроводони въ Света Гора, „прикрыто“ да поразгледатъ тамкашнитѣ черкви и манастири. „И като събраха потрѣбнитѣ свѣдѣния отъ тамо и отъ още мѣста — разказва ни отецъ Неофитъ — призова се архитектоно (уста башията) и даде му се плано (ресимо) на будущата церква, който беше предуготованъ, и той като се обѣща, защо може да я направи и по-изрядна отъ искомата, потверди се съгласието со взаимни контракти и начна се абіе дѣлото“ (Опис. 63—64). Ала, слѣдъ като се свършила зидарията, трѣбало още да минатъ 20 години, докато да се довърши и украси черквата отвънъ и отвжтрѣ, както е сега. Особно много трудъ и грижи струвало покриването съ оловени плочи петьтѣ кубета на черквата, сетнѣ постилането ѝ съ мраморъ и пълното ѝ „изографисване“. Черквата е посветена на св. Богоридица. Не малко трудъ и разноски сж отишли и докато се изградило манастирското здание, което извжтрѣ, отъ двора, прави великолѣпно впечатлѣние съ своитѣ колони и сводове. То има видъ на неправиленъ четверожгълникъ, всрѣдъ който се намира черквата съ кулата. Тѣснотата на мѣстото не е позволявала, да се изкаратъ стѣнитѣ на манастирската сграда отъ четиритѣ страни въ правиленъ квадратъ. Най-старата страна, около 120 крачки дълга, е сѣверната, оцѣлѣла отъ врѣмето прѣди речения пожаръ на 1833 г. Тукъ въ горнитѣ катове сж най-голѣмитѣ стаи за гости, тукъ е и хубавата голѣма стая на Копришенци, украсена и наредена на 1834 год. — Отсрещното, южно крило, дѣто сж сега и княжескитѣ стаи, е най-хубавото.

Откъмъ рѣката то е до трийсетъ метра високо. Тукъ най-отдолу, въ приземието, сж смѣстени манастирската библиотека и манастирскиятъ музей. Западното крило е най-кжсо, докато източното е най-дълго; то само на половина е ново издигнато, а другото е часть отъ старата манастирска сграда, останала незасегната отъ пожара. Въ манастира се влиза прѣзъ двѣ грамадни, съ желѣзо обковани порти. Едната е откъмъ истокъ — „Самоковска“ а другата на спроти нея — „Дупнишка“ порта. Надъ Дупнишката порта, въ западното крило на манастирското здание, се намира параклисъ на св. Архангели, а въ отсрещното крило, надъ Самоковската порта, има другъ параклисъ на св. Симеонъ и Сава. Въ зданието има до стотина стаи. Голѣмитѣ крила съ „келиитѣ“ сж правени отъ майсторъ Миленко отъ с. Блатешница (по горня Струма), отъ майсторъ Алекси Рилецъ отъ с. Рила, и отъ различни майстори отъ Дебърско. Единъ отъ тѣхъ, майсторъ Кръстьо Дебралия отъ Лазарополе, издигналъ най-високия балконъ на сѣверното крило.

Манастирътъ се намира въ жгъла между р. Рила, която тече подъ манастирскитѣ стѣни откъмъ югъ, и притока ѝ „Друшлявица“, който тече пакъ край манастира отъ източна страна. Отъ Друшлявица сж всичкитѣ чешми въ манастира, а тя кара и манастирската воденица, която се намира въ сѣвероизточния жгълъ на манастирската сграда.

Въ турско врѣме манастирътъ е билъ принуденъ за своя защита да държи постоянна стража — до 40 души „пандури“, облѣчени въ арнаутска носия. както е облѣченъ и едничкиятъ сега останалъ за споменъ отъ това врѣме „пандуринъ“. При двѣтѣ

манастирски порти стояли по десетъ души отъ тия пандури подъ началството на портарина — калугеръ, а другитѣ ходили самъ тамъ да пазятъ манастирскитѣ имоти или да съпроваждатъ високи гости. Вечерно врѣме, щомъ се мръкне, портитѣ се заключвали и ключоветѣ се прѣдавали до зори на игумена. И сега манастирскитѣ порти кждѣ 8 ч. вечеръ се затварятъ и се постжпва по сжщия начинъ съ ключоветѣ, както и прѣди.

Сега манастирското брѣтство значително е намалѣло — наброява всичко до 50-тина души. Най видниятъ игуменъ отъ минало врѣме е билъ извѣстниятъ на всички ни отъ историята на българското народно и книжовно възраждане Неофитъ Рилски, роденъ около 1793 год. въ с. Банско въ Разлогъ. Той се поминалъ въ манастира на 1881 г. 4. Януари и е погребенъ въ двора на черквата отъ южна страна. Сегашниятъ игуменъ отецъ архимандритъ Иоаникий е родомъ отъ Самоковъ. Той още дѣте е служилъ въ манастира, тукъ се е постригълъ и сетнѣ продължилъ учението си въ Сърбия и Русия, като свършилъ курсътъ на Бѣлградската и сетнѣ на Киевската духовна семинария. Слѣдъ това отецъ Иоаникий кратко врѣме билъ прѣподаватель въ Софийската мжжка гимназия (прѣзъ 1881 год.), сетнѣ управлявалъ духовното училище въ Рилския манастиръ, подиръ което пакъ учителствувалъ и то въ бившата Петропавловска духовна семьнария и въ Самоковската духовна семинария. На 1894 година билъ изпроводенъ отъ екзархията за прѣдсѣдатель на българската черковна община въ Битоля и отъ тамъ въ Сѣръ, подиръ туй пакъ се върналъ въ Цариградъ, гдѣто служилъ и като прѣподаватель въ

духовната семинария, докато най-сетнѣ прѣзъ лѣтото на 1898 година станалъ игуменъ на Рилския манастиръ.

За Рилския манастиръ и неговото минало е писано главно въ слѣднитѣ съчинения:

К. Иречекъ, Исторія Болгаръ с. 225, 379, и др. и — Пжтувания по България, с. 618 нат.;—Неофитъ Рилски, Описаніе болгарскаго священнаго монастыра рылскаго, 1863 (печ. въ София на 1879 година) и Слжбы съ житіемъ преподобнагѡ и богоноснагѡ отца нашего Іѡанно Рылскагѡ, Бѣлградъ 1836 г. (вж. и мин. Сборн. XII 622); — А. Гильфердингъ, Собраніе сочиненій т. I. 121 нат.; — П. Сыркувъ „Сборникъ статей по славяновѣдѣнію“, 1883 година, С. Петербургъ с. 354 нат.; — „Откжслекъ отъ историята на Рилския манастирь“ и „По историята на Рилския манастирь“ (печ. въ Българ̀ски Църковенъ Прѣгледъ, София); — Ив. Вазовъ, Великата Рилска пустиня (въ мин. Сборникъ кн. VII. ст. 1—85); —С. Бобчевъ, Поклонение на светата Рилска обитель (въ Българска Сбирка г. V. 597 нат. и 698 нат.); — Д. Илковъ, Нѣколко паметници отъ Рилския манастиръ (въ минист. Сборникъ к. XII, 615 нат.); — Е. Спространовъ, Материали по историята на Рилския манастиръ (въ минист. Сборникъ, кн. XVIII, 171 нат.); — Хр. Ив Поповъ, Евтимий, послѣденъ търновски патриархъ, Пловдивъ 1901 г., стр. 130—146.

Хрисовулътъ на царя Іоанъ Шишманъ.

(1378 г. 21 септември).

Хрисовулътъ на царя Иоанъ Шишманъ отъ 1378 год. 21 септември (6887 г. 2-ри индиктъ), съ който се потвърдяватъ стари права и се даватъ нови на Рилския манастиръ, е единствената българска царска грамота, която се е спазила досега изобщо въ България. Той сега се намира въ библиотеката на Рилския манастиръ, окаченъ на зида въ рамка и подъ стъкло. Хрисовулътъ е писанъ на хубавъ, дълъгъ пергаментовъ листъ, който и сега още изглежда бѣлъ и свѣжъ, що показва, че хрисовулътъ дълго врѣме ще да е билъ негдѣ на сухо мѣсто скритъ та не пострадали твърдѣ нито пергаментътъ нито писмото. Подирното е хубавъ, четливъ, характеренъ полуставъ отъ XIV. вѣкъ. Отбѣлѣзвано е и ударението на думитѣ. Хрисовулътъ и като паметникъ на българския езикъ има важно научно значение и именно поради това е потрѣбно, да се обнародва той печатно съ най-голѣма точность споредъ оригинала. Досега текстътъ на хрисовула е напечатанъ нѣколко пѫти, а именно отъ

не ще да сѫ били нѣкои яки, монументални сгради. Слѣдъ битката при Велбуждъ, на 1330 г., Рилската область нѣкое врѣме подпаднала подъ властьта на сръбския владѣтель надъ Струмица и Мелникъ — Хрель войвода. Наскоро Хрель обновилъ манастира, съзидалъ хубава каменна черква и манастирско здание, а на единъ отъ жгловетѣ на зданието издигналъ високата масивна кула (пиргъ) — наричана Хрелина кула, която и сега още стои въ манастирския дворъ. Кулата е четвероѫгълна, до 25 метра висока, и е раздѣлена на петь ката. На най-горния се намира малъкъ параклисъ, „храмъ Прѣображенія“, дѣто се пази и една стара икона на св. Богородица, по прѣдание ужъ даръ отъ византийския царь Мануилъ Комнинъ. Най-долниятъ катъ на кулата е билъ тъмница Отъ единъ надписъ на южната страна на кулата, най-отгорѣ (надписътъ е отъ взидани въ стѣната тухли, слѣдовно отъ врѣмето, когато кулата е правена), се вижда, че кулата е била построена на 1332 година. Надписътъ гласи: „При дрьжавѣ Г(осподи)на прѣвысокаго Степана Дѫшана краля съзыда сьи пиргъ господинь просевастъ Хрел(ъ) съ трѫдомь великомь и ексодомь с(ве)томѹ ѿц Іѡанна Рылскомѹ и м(а)т(е)ри б(о)жіи нарыцаемѣи Осѣновица в л. ,ѕ҃. ѱ. м҃. г(оспод)не“ (6840=1332). Пиргътъ е билъ, види се, посветенъ на иконата на св. Богородица „Осѣновица“ [2]). Съзиданата сѫщеврѣменно съ ку-

[2]) Отецъ Неофитъ въ своето „Описание“ (с. 24—25) прави криви прѣдположения по поводъ на това название „Осѣновица“ и дава тълкуване, че тая дума просто означавала: „осѣняющая = покровителница“, защото „таково имя нито се намерува негдѣ около монастырьтъ, нито въ различните жизнеописания преподобнаго споменува се некадѣ.“ Азъ мисля, че мѣстностьта „Осѣново“ която се споменува въ най-старото житие на св. Ивана, обнародвано по-долу (вж. стат. „Най-старото житие на св. Ива-

лата цакъ отъ Хреля черква, която е уцѣлѣла до 1834 година, когато е била съборена, за да се отвори мѣсто на сегашната черква, е била по думитѣ на отца Неофита (Описание с. 24.) „прекрасна", подобна на „хилендарската черква" и пр., само че била много по-малка отъ сегашната. Самъ Хрель, слѣдъ като се покалугерилъ, живѣлъ въ манастира единайсетъ години, и тукъ умрѣлъ и билъ погребенъ въ черквата. Плочата съ надгробния му надписъ, разчупена на нѣколко къса и непълна, и сега се спазва въ манастирския музей. Споредъ надписа Хрель умрѣлъ на 1343 година.

Прѣзъ врѣме на падането на България подъ турцитѣ и Рилскиятъ манастиръ билъ съвършено опустошенъ и разоренъ. Само кулата и черквата поради якия си строежъ устояли на разорението и на пожара и дълго врѣме стояли така запустѣли срѣдъ буренясалия на около нѣкогашенъ манастирски дворъ. Така се изминали петдесетина години, докато не се намѣрили трима ревностни братя по име Иосафъ, Давидъ и Теофилъ,—отъ болярско потекло, родомъ отъ село Граница до Кьостендилъ—които успѣли да подновятъ манастира и да събератъ ново манастирско братство. Баща има билъ епископъ въ Крупникъ (сега помашко село между Джумая и Мелникъ) та и тѣ, по примѣра на баща си, слѣдъ като измрѣли женитѣ имъ, се покалугерили, и кое съ свои срѣдства, кое съ събрани помощи подновили

на Рилски"), доста дрбрѣ обяснява въпроса. Наистина въ другитѣ жития па дори и въ Евтимиевото това име не се среща, а Неофитъ, види се, не ще да е обърналъ внимание върху най-старото житие. — У Неофита (Описание и пр.) неточно е прѣдадена и годината изъ надписа на пирга — 1835 вмѣсто 1832, понеже Неофитъ погрѣшно е прочелъ „6843" вм. „6840".

манастира. Не се знае точно годината на подновението. Интересно е, че въ манастирската библиотека най-раскошният сега спазенъ ржкописъ е едно евангелие, оковано съ сребро и злато, подарено отъ Кир Іωасафь, „митрополить Крѫпникъ“ отъ 1577 година (вж. въ моя описъ на ржкописитѣ на манастира № 93).

Тримата братя, обновители на манастира, успѣли да измолятъ у султанката Мария, дъщеря на сръбския деспотъ Георги Бранковичъ и вдовица на султанъ Мурата II, ходатайство прѣдъ султана, та имъ се дало позволение да се прѣнесатъ въ Рилския манастиръ и мощитѣ на св. Ивана. Това станало на 1469 год. Мощитѣ отъ тогава и до днесъ се пазятъ въ манастирската черква въ особенъ ковчегъ, който стои на дѣсно до царскитѣ двери на олтара.

Прѣнасянето мощитѣ на св. Ивана отъ Търново въ манастира е описано отъ Владислава Граматика. Това описание се намира въ неговия панегирикъ, писанъ на 1479 година, най-важния ржкописъ на рилската манастирска библиотека (вж № 8 въ моя описъ). Прѣнасянето станало тихо, безъ тържествено изпращане („изидоша изь града, никомѫже проваждающѣ тѣхъ, тьчию малѣмь нецѣмь отъ нищиихъ“). Тепърва прѣдъ Никополь излѣзълъ единъ отъ българскитѣ велможи — нѣкой си „Богданъ жупань“ заедно съ други боляри на среща и приелъ въ своя домъ мощитѣ на светеца. На другия день тържествено били мощитѣ изпроводени до Осъма. Слѣдъ това шествието стигнало въ Срѣдецъ, дѣто прѣстояли мощитѣ шесть дена въ черквата св. Георги. Цѣлиятъ градъ се стекълъ да се поклони на светитѣ мощи. На седмия день тръгнали съ тѣхъ за Рилския манастиръ. Народъ и

боляри ги изпроводили до селото Лѣпница. Мощитѣ били прѣчакани тържествено отъ игумена и цѣлото братство и многочисленъ народъ далечъ прѣдъ Рилския манастиръ, кждѣто най-сетнѣ стигнали на 30. Юни—на Петровденъ. Слѣдъ това вече турскитѣ султани се отнасяли доста добрѣ спрѣмо манастира и сж му давали фермани, повечето отъ които се пазятъ и до сега въ манастирската архива), съ които давали правдини на манастира. Па и околнитѣ турски жители, особно турцитѣ въ Дупница се отнасяли съ уважение къмъ манастирскитѣ права и имоти. Манастирътъ е ималъ свои метоси по цѣла България и речи по цѣлия Балкански полуостровъ. Полека-лека старата му слава пакъ пораснала и той се прочулъ далечъ и извънъ България. Въ манастира и сега се пазятъ двѣ златоткани покривки за ковчега съ мощитѣ на св. Ивана, подарени на 1511 година отъ Молдавския войвода Иванъ Богданъ. Числото на калугеритѣ, които най-много сж приждали отъ Самоковско и отъ Разлогъ, пораснало едно врѣме, което още се помни отъ нѣкои стари хора, до 200 души, покрай които имало и още стотина бѣлци и до стотина други кое стражари, кое работници. Като ставропигияленъ, манастирътъ е билъ независимъ и спрѣмо властьта на епископитѣ. Поради това той успѣлъ непрѣкжснато да спази свой старъ, чисто български характеръ и въ богослуженията, което винаги си останало тукъ славянско.

Ала прѣзъ втората половина на XVII. вѣкъ, прѣзъ врѣмето на най-голѣмата анархия въ турската държава и на най-голѣмитѣ жестокости надъ християнитѣ, и Рилскиятъ манастиръ много е страдалъ отъ кърджалии и разбойници, именно на 1765 г.,

на 1768 и особно на 1778 г., когато една арнаутска чета отъ 30-тина души, слѣдъ като го плѣчкосала, най-сетнѣ и го подпалила. И на 1818 и пакъ на 1821 г. манастирътъ миналъ прѣзъ сериозни прѣмеждия. При все туй какъ да е манастирътъ можалъ да оцѣлѣе все до 1833 година, когато силенъ пожаръ погълналъ почти цѣлото манастирско здание. Но и туй нещастие имало добри сѣтнини, защото то е дало поводъ на енергичното тогавашно братство, между което е билъ и Неофитъ Рилски, да се рѣши да поднови манастира и да го направи тъй великолѣпенъ, какъвто е сега. Врѣмената тогава сж благоприятствували, за да може да се рѣши братството на такива грамадни разходи. Отъ една страна българското население, у което мънастиратъ се е ползувалъ съ най-голѣмо уважение, се е притичало на помощь, а отъ друга страна тъкмо тогава, слѣдъ Одринския миръ, бѣха настжпили ония сравнително спокойни и честити години въ турската царщина, които прѣдшествуваха на танзимата и слѣдъ него до кримската война. Ферманътъ за новата постройка на чѐрквата и манастирското здание билъ издѣйствуванъ отъ отца Неофита, който билъ пратеникъ на манастира въ Цариградъ, като е спомогналъ за туй най-много Стефанъ Богориди, тогава князъ на островъ Самосъ, а слѣдъ послѣднята руско-турска война пързъ генералъ-губернаторъ на Източна Румелия. Било рѣшено да се построи нова, по-голѣма черква, поради което трѣбало да се събори старата отъ XIV. в., тъй като тѣсното мѣсто никакъ не позволявало да се постжпи инакъ. Сегашната черква, почната на 1834. година, е била изградена на 1838 година подъ ржководството на майсторъ Павелъ отъ

с. Кримино въ Костурско. Една година прѣди да се започне постройката двама братя отъ манастира били изпроводони въ Света Гора, „прикрыто“ да поразгледатъ тамкашнитѣ черкви и манастири. „И като събраха потрѣбнитѣ свѣдѣния отъ тамо и отъ още мѣста — разказва ни отецъ Неофитъ — призова се архитектоно (уста башията) и даде му се плано (ресимо) на будущата церква, който бѣше предуготованъ, и той като се обѣща, защо може да я направи и по-изрядна отъ искомата, потверди се съгласието со взаимни контракти и начна се абіе дѣлото“ (Опис. 63—64). Ала, слѣдъ като се свършила зидарията, трѣбало още да минатъ 20 години, докато да се довърши и украси черквата отвънъ и отвжтрѣ, както е сега. Особно много трудъ и грижи струвало покриването съ оловенп плочи петьтѣ кубета на черквата, сетнѣ постилането ѝ съ мраморъ и пълното ѝ „изографисване“. Черквата е посветена на св. Богоридица. Не малко трудъ и разноски сж отишли и докато се изградило манастирското здание, което извжтрѣ, отъ двора, прави великолѣпно впечатлѣние съ своитѣ колони и сводове. То има видъ на неправиленъ четверожгълникъ, всрѣдъ който се намира черквата съ кулата. Тѣснотата на мѣстото не е позволявала, да се изкаратъ стѣнитѣ на манастирската сграда отъ четиритѣ страни въ правиленъ квадратъ. Най-старата страна, около 120 крачки дълга, е сѣверната, оцѣлѣла отъ врѣмето прѣди речения пожаръ на 1833 г. Тукъ въ горнитѣ катове сж най-голѣмитѣ стаи за гости, тукъ е и хубавата голѣма стая на Копришенци, украсена и наредена на 1834 год. — Отсрещното, южно крило, дѣто сж сега и княжескитѣ стаи, е най-хубавото.

Откъмъ рѣката то е до трийсетъ метра високо. Тукъ най-отдолу, въ приземието, сж смѣстени манастирската библиотека и манастирскиятъ музей. Западното крило е най-кжсо, докато източното е най-дълго; то само на половина е ново издигнато, а другото е часть отъ старата манастирска сграда, останала незасегната отъ пожара. Въ манастира се влиза прѣзъ двѣ грамадни, съ желѣзо обковани порти. Едната е откъмъ истокъ — „Самоковска“ а другата на споти нея — „Дупнишка“ порта. Надъ Дупнишката порта, въ западното крило на манастирското здание, се намира параклисъ на св. Архангели, а въ отсрещното крило, надъ Самоковската порта, има другъ параклисъ на св. Симеонъ и Сава. Въ зданието има до стотина стаи. Голѣмитѣ крила съ „келиитѣ“ сж правени отъ майсторъ Миленко отъ с. Блатешница (по горня Струма), отъ майсторъ Алекси Рилецъ отъ с. Рила, и отъ различни майстори отъ Дебърско. Единъ отъ тѣхъ, майсторъ Кръстьо Дебралия отъ Лазарополе, издигналъ най-високия балконъ на сѣверното крило.

Манастирътъ се намира въ жгъла между р. Рила, която тече подъ манастирскитѣ стѣни откъмъ югъ, и притока ѝ „Друшлявица“, който тече пакъ край манастира отъ източна страна. Отъ Друшлявица сж всичкитѣ чешми въ манастира, а тя кара и манастирската воденица, която се намира въ сѣвероизточния жгълъ на манастирската сграда.

Въ турско врѣме манастирътъ е билъ принуденъ за своя защита да държи постоянна стража — до 40 души „пандури“, облѣчени въ арнаутска носия, както е облѣченъ и едничкиятъ сега останалъ за споменъ отъ това врѣме „пандуринъ“. При двѣтѣ

манастирски порти стояли по десетъ души отъ тия пандури подъ началството на портарина — калугеръ, а другитѣ ходили самъ тамъ да пазятъ манастирскитѣ имоти или да съпроваждатъ високи гости. Вечерно врѣме, щомъ се мръкне, портитѣ се заключвали и ключоветѣ се прѣдавали до зори на игумена. И сега манастирскитѣ порти кждѣ 8 ч. вечеръ се затварятъ и се постжпва по сжщия начинъ съ ключоветѣ, както и прѣди.

Сега манастирското братство значително е намалѣло — наброява всичко до 50-тина души. Най видниятъ игуменъ отъ минало врѣме е билъ извѣстнятъ на всички ни отъ историята на българското народно и книжовно възраждане Неофитъ Рилски, роденъ около 1793 год. въ с. Банско въ Разлогъ. Той се поминалъ въ манастира на 1881 г. 4. Януари и е погребенъ въ двора на черквата отъ южна страна. Сегашниятъ игуменъ отецъ архимандритъ Иоаникий е родомъ отъ Самоковъ. Той още дѣте е служилъ въ манастира, тукъ се е постригълъ и сетнѣ продължилъ учението си въ Сърбия и Русия, като свършилъ курсътъ на Бѣлградската и сетнѣ на Киевската духовна семинария. Слѣдъ това отецъ Иоаникий кратко врѣме билъ прѣподаватель въ Софийската мжжка гимназия (прѣзъ 1881 год.), сетнѣ управлявалъ духовното училище въ Рилския манастиръ, подиръ което пакъ учителствувалъ и то въ бившата Петропавловска духовна семьнария и въ Самоковската духовна семинария. На 1894 година билъ изпроводенъ отъ екзархията за прѣдсѣдатель на българската черковна община въ Битоля и отъ тамъ въ Сѣръ, подиръ туй пакъ се върналъ въ Цариградъ, гдѣто служилъ и като прѣподаватель въ

духовната семинария, докато най-сетнѣ прѣзъ лѣтото на 1898 година станалъ игуменъ на Рилския манастиръ.

За Рилския манастиръ и неговото минало е писано главно въ слѣднитѣ съчинения:

К. Иречекъ, Исторія Болгаръ с. 225, 379, и др. и — Пжтувания по България, с. 618 нат.;—Неофитъ Рилски, Описаніе болгарскаго священнаго монастыра рыльскаго, 1863 (печ. въ София на 1879 година) и Службы съ житіемъ преподобнаго и богоноснаго отца нашего Іоанно Рыльскаго, Бѣлградъ 1836 г. (вж. и мин. Сборн. XII 622); — А. Гильфердингъ, Собраніе сочиненій т. I. 121 нат.; — П. Сырку в „Сборникъ статей по славяновѣдѣнію", 1883 година, С. Петербургъ с. 354 нат.; — „Откжслекъ отъ историята на Рилския манастиръ" и „По историята на Рилския манастиръ" (печ. въ Български Църковенъ Прѣгледъ, София); — Ив. Вазовъ, Великата Рилска пустиня (въ мин. Сборникъ кн. VII. ст. 1—85); —С. Бобчевъ, Поклонение на светата Рилска обитель (въ Българска Сбирка г. V. 597 нат. и 698 нат.); — Д. Илковъ, Нѣколко паметници отъ Рилския манастиръ (въ минист. Сборникъ к. XII, 615 нат.); — Е. Спространовъ, Материали по историята на Рилския манастиръ (въ минист. Сборникъ, кн. XVIII, 171 нат.); — Хр. Ив Поповъ, Евтимий, послѣденъ търновски патриархъ, Пловдивъ 1901 г., стр. 130—146.

Хрисовулътъ на царя Іоанъ Шишманъ.

(1378 г. 21 септември).

Хрисовулътъ на царя Иоанъ Шишманъ отъ 1378 год. 21 септември (6887 г. 2-ри индиктъ), съ който се потвърдяватъ стари права и се даватъ нови на Рилския манастиръ, е единствената българска царска грамота, която се е спазила досега изобщо въ България. Той сега се намира въ библиотеката на Рилския манастиръ, окаченъ на зида въ рамка и подъ стъкло. Хрисовулътъ е писанъ на хубавъ, дълъгъ пергаментовъ листъ, който и сега още изглежда бѣлъ и свѣжъ, що показва, че хрисовулътъ дълго врѣме ще да е билъ негдѣ на сухо мѣсто скритъ та не пострадали твърдѣ нито пергаментътъ нито писмото. Подирното е хубавъ, четливъ, характеренъ полууставъ отъ XIV. вѣкъ. Отбѣлѣзвано е и ударението на думитѣ. Хрисовулътъ и като паметникъ на българския езикъ има важно научно значение и именно поради това е потрѣбно, да се обнародва той печатно съ най-голѣма точность споредъ оригинала. Досега текстътъ на хрисовула е напечатанъ нѣколко пѫти, а именно отъ

духовната семинария, докато най-сетнѣ прѣзъ лѣтото на 1898 година станалъ игуменъ на Рилския манастиръ.

За Рилския манастиръ и неговото минало е писано главно въ слѣднитѣ съчинения:

К. Иречекъ, Исторія Болгаръ с. 225, 379, и др. и — Пжтувания по България, с. 618 нат.;—Неофитъ Рилски, Описаніе болгарскаго священнаго монастыра рылскаго, 1863 (печ. въ София на 1879 година) и Слжжбы съ житіемъ преподобнагѡ и богоносногѡ отца нашего Іѡанно Рылскагѡ, Бѣлградъ 1836 г. (вж. и мин. Сборн. XII 622); — А. Гильфердингъ, Собраніе сочиненій т. I. 121 нат.; — П. Сырку в „Сборникъ статей по славяновѣдѣнію", 1883 годиия, С. Петербургъ с. 354 нат.; — „Откжслекъ отъ историята на Рилския манастирь" и „По историята на Рилския манастирь" (печ. въ Българѳки Църковенъ Прѣгледъ, София); — Ив. Вазовъ, Великата Рилска пустиня (въ мин. Сборникъ кн. VII. ст. 1—85); —С. Бобчевъ, Поклонение на светата Рилска обитель (въ Българска Сбирка г. V. 597 нат. и 698 нат.); — Д. Илковъ, Нѣколко паметници отъ Рилския манастиръ (въ минист. Сборникъ к. XII, 615 нат.); — Е. Спространовъ, Материали по историята на Рилския манастиръ (въ минист. Сборникъ, кн. XVIII, 171 нат.); — Хр. Ив Поповъ, Евтимий, послѣденъ търновски патриархъ, Пловдивъ 1901 г., стр. 130—146.

Хрисовулътъ на царя Іоанъ Шишманъ.

(1378 г. 21 септември).

Хрисовулътъ на царя Иоанъ Шишманъ отъ 1378 год. 21 септември (6887 г. 2-ри индиктъ), съ който се потвърдяватъ стари права и се даватъ нови на Рилския манастиръ, е единствената българска царска грамота, която се е спазила досега изобщо въ България. Той сега се намира въ библиотеката на Рилския манастиръ, окаченъ на зида въ рамка и подъ стъкло. Хрисовулътъ е писанъ на хубавъ, дълъгъ пергаментовъ листъ, който и сега още изглежда бѣлъ и свѣжъ, що показва, че хрисовулътъ дълго врѣме ще да е билъ негдѣ на сухо мѣсто скритъ та не пострадали твърдѣ нито пергаментътъ нито писмото. Подирното е хубавъ, четливъ, характеренъ полуставъ отъ XIV. вѣкъ. Отбѣлѣзвано е и ударението на думитѣ. Хрисовулътъ и като паметникъ на българския езикъ има важно научно значение и именно поради това е потрѣбно, да се обнародва той печатно съ най-голѣма точность споредъ оригинала. Досега текстътъ на хрисовула е напечатанъ нѣколко пѫти, а именно отъ

В. Априлова въ „Болгарскія грамоты, Одесса, 1845 г., стр. 82—87; отъ П. Й. Шафарика въ „Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův, 2 изд., 1873 г., с. 105—108, и отъ И. Срезневскій въ „Свѣдѣнія и замѣтки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ“ № 4., 1879., с. 35—39. Въ всички тия издания на хрисовула сж се вмъкнали нѣкои малки неточности. Най-добро е изданието на Срезневски. Тукъ прѣдлагамъ за сега ново издание, точно споредъ оригинала, доколкото може подирнятъ печатно да се прѣдаде точно. Наистина желателно е, да се прибавѣше и фотографична снимка на оригинала, ала засега това не можахъ да сторя, тъй като изобщо не мислѣхъ сега да обнародвамъ хрисовула въ този видъ, а по-сетнѣ, въ едно специално издание на българскитѣ грамоти, което тъкмя (вж. Мин. Сбор. XVI—XVII. с. 498.) и въ което отъ всѣка грамота, между които ще бѫде и този хрисовулъ, ще има и факсимиле на оригинала. Позлатенията печатъ на хрисовула е описанъ (заедно съ фотографична снимка) отъ В. Добруски въ послѣдния XVIII томъ на Минист. Сборникъ, с. 816. На лицето на печата е изобразенъ царь съ скиптъръ въ ржка и съ надписъ отъ лѣво и десно: „ц(а)рь Шишманъ,“ а на около има надписъ: „† Іѡ(анъ) Шишман(ъ) въ Х(рист)а вѣрн(ыи) ц(а)р(ь) и самодръж(ъ)ць въсѣм(ъ) Бльгар(омъ)“. На опакото е изобразенъ св. Иванъ Рилски съ надписъ отъ лѣво и десно: „С(ва)т(ы)и (І)ѡан(ъ) Рильск(ы)и“ а на около: „† Сыи хрисѡвоуль с(ва)т(а)го ѡца Іѡанна Рилскагѡ“.

Ето съдържанието на хрисовула:

Бл҃агочс҃тивно чт҃о и зѣлѡ҆ прїе́тно и похва́лно вьсѣ́мь хр҃толюбивы҃м цр҃емь ѣ́же лю́бити и жела́нїе те́пло имѣ́ти къ ст҃ы҃м и бж҃твны҃мь цр҃квамь въ нихже о҃бразь ба҃ и чл҃ка и ст҃ы҃х ѣ́го напи́сает се. оукрашает бо сѧ цр҃ь дїа́димоѧ и ка́менїемь и би́сромь мнѡгоцѣ́нны҃м нж и ѣ́же къ бо҃у бл҃гочс҃тїемь и вѣ́роѧ. и къ ст҃ы҃мь ѣ́го цр҃квамь чс҃тїѧ тѣ́мже и цр҃ство ми помазанїемь о҃ ба҃ и аг҃лово҃ прѣда́нїемь бл҃гочс҃тивни хрїстїа́нства сто́ла ст҃опочи́вшїихь цр҃еи. и лю́бовь теплѧ́ѧ къ бо҃у. и чъсть къ ст҃ы҃м его цр҃квамь, и бж҃твномоу о҃бразоу его и къ вьсѣ́мь ст҃ы҃м его. нж и па́че ради обновле́нїа и помѣ́на и задшїа ст҃опочи́вшїихь цр҃еи, прьвопрѣ́столны҃хь сто́ла блъга́р҃ска҃го то́го ради и ц҃рство ми о҃номоу за́коноу и прѣда́нїоу нави́кь и бл҃гоизволи цр҃тво́ ми даровати бл҃го о҃бразное и въсѣнасто́ѧщее сїе златопеча́тлѣнное слѡво цр҃тва ми монасти́рю цр҃тва ми, ст҃моу о҃ц҃оу Іѡ҃ ры́л҃скомоу ѩже е҃ въ мѣ́стѣ ре́комѣ҃ ры́ла за вьсѣ́ его вжс҃ села и за вьсѣ его́ метохїе и за вьсѣ его ста́си и прави́ны рекше но́ваа и ве́тхаа се́ же сж҃ се́ла ст҃го о҃ц҃а Іѡ҃ ры́лскаго. Се́лища ва́рвара, чрѣ́товъ доль. кръ́чино блъга́рино. бъди́но, дри́ска и га́ганъ ѣ́же е҃ дѣ́ль о҃рлица, ме́тохь монасти́рскы҃и, до броужима та на о҃брь броужима и на ѡбрѣ́ло́хотици, и низ ло́хотицѧ въ ры́лѧ, и прѣ́з ры́лѧ, въз дѣ́лъ на ма́решицѧ та на боу́доурицѧ та̀ на ка́мениц҃ѧ, и низ ка́мениц҃ѧ въ ры́лѧ и въз ры́лѧ оу броужимь. Къ се́моуже ѣ́ще и о҃ де́сны҃е стра́ны цр҃ева ви́ра сѫщаа, на бг҃ороди́чинѧ цр҃ко́вь та на ст҃го прокѡпїа на ка́меноу, и низ ры́лѧ до ва́рварѧ та̀ на ст҃го Илїѧ. та на га́бровець и по оубрѣ́жїи на ст҃го Геѡ́ргїа. и на ст҃го архагг҃ла та на дри́скѧ, и до гра́да паκы вы́ше цр҃ева ви́ра, ни́вїа и ло́зїа

монастѝрскаа сѫ̀. Нѫ̀ и лѡ́мнїца къ сѐмоу, съ кроу́шевицомъ̀ же и̂ армѣ́ницѡ̀. ӥа̀же сѫ̀ вы́ше се́ла пѣ́стры въз ры́лѫ ни́вїе сѧ́ще и̂ тѡ̀ монастѝрско вѣсѐ ѐ. та́ же се́ло бѣзо́во. се́ло де́брь. абла́ново. пѣ́стра. се́ло гнидѡбр̀аско, и разло́шкы пн̄ове. се́ло лѣ́шко. се́ло се́лище. се́ло дрѣновь доль. и̂ гра́дище церово. село до́лѣне. се́ло граде́чница. съ лю́мъ̀и поймено́ю по́пь тоу́дѡрь съ дѣ́тми моу, и̂ съ ро́домъ̀ моу. пе́тръ Θеѡ́досовь съ братїа́ми си, и вѣсѧ̀ правѝны мѣ́статого. И пла́нина сре́днѣа ѿ гдѣ̀ ры́ла исти́чѐ на злано́у̀ та̀ на лѣ́пшорь. та́ко и съ рѣ́кѡмь илїинѡ̀ дѡ гдѣ̀ се с ры́лѡ̀ъ̀ состаѐ, и ѿ лѣ́пшора на комаре́вскыи вр̀ѣ̀ та на ка́мень врьхь та́ на цр̀евь вр̀ѣ̀. та̀ на шипочѐ, на мето̀ъ̀ монасти́с̀кы и̂ ѡ де́снѧ страня̀ гра́да сто́ба въ ры́лѫ. и низ ры́лѫ въ строу́мѫ и въз строу́мѫ до ге́рманщицѫ, и̂ въз ге́рманщицѫ до блъга́рина и въз блъга́рина та на песїи пр̀е́скокь. и̂ на а̂гоу́повы кле́ти и̂ на ша́акь и̂ на ры́бное ёзерѡ и̂ на прекоу́ковицѫ та на ѿбр̀ь ры́лѫ пакѝ и̂ на̀ тѣ́мь вѣсѣ́мь да ӥма̀ вла́сть неѿе́мнѧ тои поусты́ни жи́тель і̂ѿ ры́лскыи. навле́нїѐ та́коваго златопеча́тлѣнна̀ сло́ва цр̀тва ми. и̂ ёщѐ къ си́мь. и гдѣ̀же се наго́да̀ се́лища и̂лѝ сѣнокоси. и̂лѝ жрѣ́нкы. и̂ли мѣ́ста жрънча́на. и̂лѝ ло́вища. и̂лѝ виногра́ди. и̂лѝ ни́вы и̂лѝ ста́си ка́кови либѡ, ӥже сѧ́ть тѣ́хь се́лищь и̂ тѣ́хь лю́дїи, ӥдеже се наго́да̀ по̀ ѿбластїю того́ монасти́рѣ̀ цр̀тва ми. на̀ вѣс̀ѣ̀ т̀ѣ̀ да ӥмать вла́сть неѿемнѧ то́и монасти́рь цр̀тва ми с̀тыи і̂ѿ. и пра́щаѐ и ѻ̂своба́ѫ̀аѐть цр̀тво ми людѝ вѣсѐ и̂ села вѣсѣ̀ то́го монасти́рѣ̀ цр̀тва ми, чи́стїѝ и̂ свѣ́тлыѝ проще́нїѐ да ӥмь не смѣ̀ъ̀ заба́влѣти, ӥже сѫ̀ се́васти и̂ пра́хтѡри и̂ примикюри и̂ алагатори ни сѧ́дїе. потѡ̀ ни перпираке ни житаре. ни ви-

наре ни дѣ́ткаре пчѐлнїи. и̑ сви́нніи и̑ о҃вчїи ни а̑подоха́тори ни́ си ни стра́тори. ни сѣ́наре. ни ми́таты. ни кра́гоуара же. ни песьа́ци ни гра́даре ни ва́р'ничїе и̑ побѝр'чїе. и̑ наход́ници ни йнь никто̀ о҃ всѣ́ болѣ́рь и̑ ра́ботникь цр҃тва ми велѝкыхь и̑ ма́лы҃. йже сѫ҃ на всѣ́ врѣ́мена посѝлаеми о҃ всѣ́чьскы҃ да́не҃ и̑ ра́бота҃ цр҃тва ми. никто̀ о҃ та́ковы҃ да не смѣ́е҃ заба́вити тѣ́мь лю́дем ст҃го о҃ц҃а. ни на ни́вїе йхь, йже и̑мѫ́ть на по́ли и̑ йже въ гора́хъ. ни чл҃ка е̑го̀ пое́ти на ра́ботѫ. ни ра́ботники ихь. ни имь зевга́ре енга́репсати. то̀ ни ко́нѣ, ни ско́тинѫ такоже̑ и̑ е̑ще къ си́м', никто̀ о҃ та́ковых҃ да не смѣ́еть наси́лїѡ҃ влѣ́сти въ се́ла и̑ въ лю́ди то́го монасти́рѣ цр҃тва ми ст҃го о҃ц҃а. наси́лїѡ҃ хлѣ́ба възя́ти, ни кою́рета оуби́ти ни но́гоѫ бѣ́хма ста́ти на дво́рѣ йхь. нѫ всѝ да о҃гони́ми бываѫ҃ и да о҃стоѧ́ть дале́че навлѣнїемь сѐго златопеча́тлѣ́ннаго сло́ва цр҃тва ми. Та́коже̑ и̑ гра́дь ст҃о҃бь ника́коже да не и̑мать о҃бласти на҃ ч.л҃ка҃ монасти́р'скы҃. ни на҃ ста́сїѧ йхь. ни до еди́ного вла́са. и̑ е̑ще къ си́мь а̑́ще кто̀ начьне҃ о҃ людеи монасти́р'скы҃ хо́дити с коупїѫ з до́битко҃ свои҃ по всѣ́сѣи дрьжа́вѣ и̑ о҃бласти цр҃тва моего̀. да коу́пова҃ и̑ да прода́ваѫ҃ сво́бодно и̑ ничи́мь заба́влѣеми а̑вленїе҃ та́коваго златопеча́тлѣ́ннаго сло́ва цр҃тва ми. а да и̑м се не възи́мать коу́мер'кь. ни дїавато то̀ ни йно нищо. и̑ е̑ще же къ си́мь а̑́ще ка́коваа ри́кось дѣ́тсѧ въ о҃бласти монасти́р'скои тои монасти́рь цр҃тва ми ст҃ыи о҃ц҃ъ всѣ̀ съ и̑справлѣнїемь да възи́маѥ҃. а̑ йнъ никто̀ о҃ та́ковы҃ да не и̑мать о҃бласти, и̑ е̑же тва́рико възя́т҃. и тако̀ да пр҃ѣбы́ваѥ҃ то́и монасти́рь цр҃тва ми ст҃ыи і҃ѡ поусты́нныи жи́тель, съ вьс҃ѣ́ своимь достоа́нїемь, е̑лико вы́ше р҃ѣхѡ҃. сво́бодно и̑ ничи́мь заба́влѣеми,

Най-старото житие на св. Ивана Рилски.

Отъ познатитѣ жития на св. Иванъ Рилски, едно е писано отъ неизвѣстенъ авторъ прѣзъ XII. в., именно докато още мощитѣ на св. Ивана сѫ били въ София. То се отличава съ твърдѣ популярно и припросто изложение, а при туй съдържа очевидни елементи отъ живи народни разкази и прѣдания за светия отецъ, каквито ще да ги е имало въ онова врѣме, особно въ най-близкитѣ до рилския манастиръ мѣстности. Това житие биде напечатано отъ Хилфердинга (вж. Собр. соч. I. 124—131.) споредъ единъ прѣписъ отъ 1756. год., направенъ въ Габрово, а сега принадлеженъ на сръбското учено Дружество въ Бѣлградъ. Отъ една бѣлѣжка въ тоя прѣписъ се вижда, че източникътъ му трѣбва да се търси между ржкописитѣ на рилската манастирска библиотека. Записката гласи: „Знано бѫди, какó Иѡсúфъ Брадáти пбсникь ѿ рилскаго манастúра превéлъ и исписалъ ѿ грéческаго язика на словеньски. И азь Романь иеромонахъ прéписахъ ѿ негово писанïе сíа книжица ради женьски и бáбини враговыщни заради самовúли и бродници да се чéта на польза женамъ

въ лето з.с.ѯ.д (7264) ѿ рождества Хр̃стова а.ѱ.н.s (1756) у Га́брово те́рновьско тогда бехъ". Въ сѫщность Иосифъ Брадати[1]) е прѣписалъ своя текстъ, а не е прѣвеждалъ отъ гръцки, и то, както се увѣрихъ самъ, отъ ржкописа № 47 въ библиотеката на рилския манастиръ, писанъ на 1602 год. отъ нѣкой си „иеропапа Никифоръ". Езикътъ на житието, което е издадено у Хилфердинга, е отъ сръбска рецензия. Хилфердингъ съвършено основателно намира, че това житие, ако и ржкописътъ му да е много сетнѣшенъ, прѣдставя най-стара редакция отъ извѣстнитѣ до сега жития на св. Ивана. Въ това кратко житие нѣма риторика, ала сравнително съ другитѣ по-обширни жития има повече факти, именно повече указване на мѣстности съ тогавашнитѣ имъ народни названия. Чудесата се прѣдставятъ съвършено наивно, и изобщо по своето припросто изложение то се явява „единствено извѣстно намъ черковно сказание, принадлежаще собствено на югославянския миръ (съ изключение на панонскитѣ жития), което е останало свободно отъ умъртвяещата византийска риторика и което колкогодѣ ни прѣдава народни възгледи и разкази". (т. I. 124). И наистина такова впечатлѣние правятъ съдържанието и стилътъ на туй житие, така че може напълно да се потвърди мисъльта на Хилфердинга, че то е най-старото житие на светеца. То ще да е написано възъ основа на народнитѣ прѣдания въ мѣстность, съвсѣмъ близка до Рила, ако не и въ самия Рилски манастиръ, до-

[1]) За рилския иеромонахъ Иосифъ Брадати и за неговия „Сборникъ", който сега се намира въ Бѣлградъ (№ 22), вж. по-подробно въ Минист. Сборникъ т. XVIII., въ статията „Іеромонахъ Іосифъ Брадати. Приносъ къмъ историята на българската литература", отъ Д. Мариновъ, с. 99—131.

като мощитѣ па светеца сѫ били още въ Срѣдецъ. Наивенъ отзивъ на това впечатлѣние сѫ и думитѣ на иеромонаха Романъ. прѣписвача на сръбската рецензия на това житие въ Габрово, дѣто казва, че го прѣписалъ „ради женски и бабини враговщини и заради самовйли и бродници“.

Другитѣ извѣстни намъ петь жития сѫ посетнѣшни. По старость на първо мѣсто иде житието на Георгия Скилица, което тъй сѫщо е писано прѣзъ XII. в., и то прѣзъ врѣмето на царя Мануила Комнина (1143—1180 г., вж. П. Сырку, въ „Сборникъ статей по славяновѣдѣнію, составленный и изданный учениками В. И. Ламанскаго“. Спетербургъ 1883. 359 нат.). Много е по-вѣроятно, че това житие е било писано първоначално на гръцки, а не на славянски, както мисли П. Сырку (вж и Иречекъ, Пжтувания, 634. 1.). Именно за това не можемъ да туримъ Скилицовото житие по старость наравно съ безименното житие, съ което Скилицовото и инакъ по угладеностьта на стила и по съдържание не показва бѣлѣзи на поголѣма древность. Колкото се отнася до Евтимиевото пространно житие отъ XIV в., съвършено е ясно, че то е съчинявано възъ основа и на безименното житие. Евтимий е украсилъ съчинението си риторически и изпустналъ нѣкои мѣстни названия и разкази отъ безименното житие, които ще да му се видѣли твърдѣ наивно — приказно изложени, както напр. мѣстото за димътъ, който царь Петъръ видѣлъ отъ Царевъ върхъ и др. Самъ Евтимий въ своето житие на Ивана Рилски споменува, че прѣди него имало „нехитро и грубо написани жития“, срв.: „паже бо иже прѣжде нась о нѣмь нехытрѣ нѣкако и гроубѣ съписаше, сиа мы, по лѣпотѣ якоже ключимо iесть

оусрьльно сьповѣдати потьщахомь се“ (вж. въ Гласник српск. учен. друштва кн. XXII. с. 266.). Хилфердингъ казва по сѫщия въпросъ: „Сравнивая эту редакцію съ Евѳиміевымъ житіемъ, мы увидимъ, что Іоаннъ до своего постриженія обучался въ монастирѣ — въ Евѳиміевомъ житіи нѣтъ ни одной черты, которая не находилась бы въ той редакціи; только порядокъ разсказа нѣсколько измѣненъ, всѣ грубыя черты стерты, весь разсказъ обращенъ въ риторическую амплификацію и присочинены (это очевидно) посланія царя къ иноку и инока къ царю. Это сличеніе приводитъ насъ къ убѣжденію, что легенда, цѣлѣвшая въ рукописи 1756 года, была (можетъ быть, въ нѣсколько другомъ видѣ) именно тѣмъ матеріаломъ, которымъ пользовался Болгарскій писатель XIV. вѣка (сир. Евтимый), что бы составить житіе Іоанна Рыльскаго, соотвѣтсвенно вкусу его времени“ (ц. с. 124). П. Сырку нарича напечатаното отъ Гилфердинга най-старо житие на св. Ивана „апокрифическо“; то било съчинено ако не отъ нѣкой богомилъ, то поне отъ човѣкъ, начетенъ въ богомилската литература, тъй като въ житието се споменува и св. Иванъ Богословъ, който е билъ толкова популаренъ между богомилитѣ (Сборникъ статей и пр. 359—360). Като се води по Сырку и Хр. Ив. Поповъ въ съч. си „Евтимий, послѣденъ търновски патриархъ“, 1901. г. с. 132. смѣта сѫщото житие за „апокрифическо“ и ужъ прѣдназначено „за извънъ черковно употрѣбление“. Ала това сѫ все слаби прѣдположения. По мое мнѣние въ житието нѣма нищо специално „апокрифическо“, въ което лесно може да се убѣди човѣкъ, като прочете текста на житието по-долу. Това се вижда и отъ факта, че то се срѣща наедно съ-

Скилицового житие въ съвсѣмъ не апокрифиченъ срѣднобългарски ржкопись отъ XIV. в. На всѣки случай то не ще да е било смѣтано за „лъжовно“ и „неканоническо“ дори и отъ Евтимия, който очевидно си е послужилъ съ него, когато самъ е съчинявалъ житието на св. Ивана Рилски. Най-много Евтимий го е смѣталъ за „нехитро и грубо“ написано, както самъ се изразява. И наистина най-старото, безименно житие не само въ XIV. в., но и прѣзъ XIII. в. не ще да се е показвало доста сериозно стъкмено, за да се приеме за каноническо, и за това като такова ще да е било съчинено друго едно кратко житие въ „пролога“ къмъ 19. Октомври и то прѣзъ XIII. в., когато мощитѣ на св. Ивана били вече въ Търново. Другитѣ двѣ жития — Кантакузиновото и на Владислава Граматика, и двѣтѣ писани въ XV в., по нашия въпросъ нѣматъ значение.

Въ най-старото житие се споменува и мѣстно название „Осѣно́во;“ което не се срѣща въ другитѣ жития на св Ивана. Много е вѣроятно, че прѣкорътъ на св Богородица „Осѣновица,“ който се споменува на Хрелевия надпись на манастирската кула (пиргъ), ще да е въ свръзка съ туй мѣстно название „Осѣново,“ гдѣто, може би, ще да е имало черква, посвстена на св. Богородица, която ще да се е наричала „Осѣновица“ Въ кулата именно се намира стара една икона на св. Богородица, а споредъ Неофита (Описание и пр. 24) тя е иконата на „мати божия Осѣновица,“ която се споменува въ надписа. Отецъ Неофитъ, понеже таково мѣстно название нито се споменувало негдѣ около манастира, нито се срѣщало въ нѣкое отъ житията на св. Ивана, е на мнѣние, че думата Осѣновица означава: „осѣ-

нящая — покровителница.“ Нѣма съмнѣние, че това тълкование сега трѣбва да се отхвърли, толкова повече, когато и днесъ още право на югъ отъ манастира въ Джумайско, западно отъ Мехомия, се намира въ Пиринъ планина селото „Осеново,“ което сега било помашко; и югозападно отъ Банско има друго село съ сѫщото название.

Понеже безименното житие на св. Ивана Рилски, което до сега бѣше извѣстно въ сръбска редакция и то по списъкъ отъ XVII. в., надъ всѣко съмнѣние, както се обясни по-горѣ, е най-старо отъ всички извѣстни жития на сѫщия светецъ, трѣбваше да се прѣдположи, че сѫ сѫществували и други, по-стари прѣписи отъ него и то въ старобългарска рецензия, на каквато ще да е билъ писанъ и оригиналътъ му прѣзъ XII. в. Именно това прѣдположение сега се потвърдява, понеже въ библиотеката на Рилския манастиръ, именно въ ржкописа № 79 (вж. по-подробно за този ржкописъ по-долу „Славянскитѣ ржкописи въ библиотеката на Рилския манастиръ“, подъ № 120.) и то въ първата му, срѣднобългарска часть съ юсово писмо отъ XIV. вѣкъ намѣрихъ безименното житие на л. 41—54., подиръ което слѣдва пакъ въ срѣднобългарска рецензия и Скилицовото житие (л. 54—74). Нека тукъ забѣлѣжа, че и въ ржкописа отъ 1602 год. отъ иеропапа Никифоръ, писанъ въ сръбска рецензия, подиръ безименното житие слѣдва Скилицовото, което показва, че тѣ сѫ прѣписани отъ срѣднобългарския ржкописъ № 79.

Прѣдъ видъ на важностьта на безименното житие, което се изтъкна по-горѣ, считамъ за умѣстно да го издамъ по речения неизвѣстенъ до сега срѣднобългарски ржкописъ. И като паметникъ на срѣдно-

българския езикъ има този текстъ на житието научно значение. За живостьта на езика, съотвѣтно съ живитѣ народни прѣдания, които сѫ легнали въ основата на това житие, свидѣтелствуватъ доста чести случаи отъ задоставенъ склоняванъ членъ. Спазвамъ правописътъ на оригинала точно, съ изключение на разнитѣ варии и оксии, които нѣматъ никаква стойность. Съкращенията, за чисто четене нѣма никакво съмнѣние, прѣдавамъ развързани.

Мѣсеца Ѳхтомврїа ѳ.

Жи́тие и жизнь прѣподобнаго ѻца нашего Іѡанна, пѫстыножителѣ Рылскаго, и о прѣнесе́нїи мощем его. ѿче благослови.

Быс(ть) человѣкъ дѫховень, благовѣ́рень и христолюбивь, бо́а сѧ Бога и съ страхом служа́ше емѹ, и безь сльза́хъ николи́же прѣбива́ше, нѫ̀ възпомина́ше слово пророчьское, иже речѐно быс(ть) ѹ̑сты давидовы: изми́ѭ на въсѣкѫ̀ нощь ложе моѐ и сльзами моими постѐла мо́ѭ омочѫ̀. И тако въ вѣ́рѣ вели́цѣ сы̑и, въста́вь изыдѐ из ми́ра. Бѣше бо пасты́рь и ничто́же имѣ́ше тѣ́кмо бра́та еди́ного и вола̀. И егда̀ помы́сли изы̑ти въ пѫсты́ню, пои̑ма̀ вола̀ и поидѐ. И невѣ́дащѹ ни́комѹ и́дащѹже сѧ пѫ́темь ѿ мѣ́ста своего, то́гда врагъ, ненави́дѧи до́браа, въложи́ въ срьдци бра́тѹ емѹ̀ и збѣ́ди лю́ди и пости́гохѫ̀ его на́ поли, нари́цаемѣ́м Мрѣ́дища, под дѫ́бомь вели́кы̑имь. И нача́ша его враща́ти ѿ пѫ́тѣ бо́жїа дїа́волы̑имь наѹче́нїемь И ѩкоже его начаша враща́ти, сътвори̑ вели́кѫ̀ моли́твѫ божі̑ѫ̀ къ ни́мь и едва̀ изпроси̑ еже по́ѩше воль звоне́ць, знаме́нїа ра́ди ми́ра, а себѣ на па́мат, да сѧ звѣ́сть, что̑ изнѐсе светы̑и ѻтьць Іѡаннь из ми́ра. А воль емѹ̀

взя́ша. И привазѣ́ свѣтыи ѡтьць воль под дѫ́бом, нари́цаемѣ́мь вели́кїи дѫ́бь, съ свои́ма свѣты́ма ржка́ма. и ѿ то́го часа нарече́ сѧ светаго ѡ́тца дѫ́бь, и е́ще и до д(ь)не́шнѣ́го д(ь)не знаати е҃ вѫжѐ ѡ́коло дѫ́ба, зна́менїе светаго ѡ́тца. И ѿврати́ ли́це своѐ свѣтое ѿ них и поидѐ въ пѹсты́ня Ры́лскѫа, и обра́щ сѧ къ нимь и не благослови́ и́хь нѝ прокля́; ї да имь знаме́нїе рекь: азь изла́за ѿ вас смѣ́а сѧ и гля́ма. И поидѐ въ пѹсты́ня Ры́лскѫа и идѐ на мѣ́сто, нари́цаемое Голѐць, и бы҃ тѫ ѕ҃ (7) мѣ́сець. И па́кы брат емѣ́ възтьжи́ по бра́тѣ́ и поидѐ иска́ти его̀. И идѐ и ѡбрѣ́те е́го въ мѣ́стѣ́ томь. И ви́дѣвь е́го свѣты́и ѡтьць граджща къ немѣ́ и прискрь́бень бы҃ и помоли сѧ къ Богѣ́ рекь: ѡ́тче небесныи въсѐдрьжи́телю, (въсѣ́)кое ѳснова́нїе неизпи́санное божьство, сине бо́жїи, сди́ноча́дыи Ісоу́се Христе, въпльти́выи сѧ нас ради, за ны̀ ѡ́бразь нам даль еси, е́ще же ѫтѣ́ши́телю дѫ́ше, прихо́да ѿ ѡтца въ нас, ѫтѣ́ши́телю благы, присно бѫ́ди съ мно́ж въсе́гда и слъзь мо́их не прѣ́зри́ на въсѣ́ко врѣ́мѧ мо́лаща ти сѧ; го́споди Ісоусе Христе, царю небе́сныи и земны́, аще и недосто́инь есмь се́го глаголя́ти, нѫ надѣ́а сѧ твоен вели́цѣи милости: рекль бо ни есѝ: ище́те и обря́щете, проси́те и да҃ сѧ вамь, тльцѣ́те и ѿврьзѫ́т сѧ вамь — сих же словесѧ́ надѣ́а сѧ и дрьзнѫ́ль есмь глаголя́ти; и и́ного неймамь ѫтѣ́ши́телѣ и събесѣ́дника нѝ ѡ́тца нѝ ма́тере: ты̀ бо мѧ́ е́си прїя́ль ты̀ же ми е́си тво́рець, ты̀ же оутѣ́ши́тел, ты̀ засту́пникь мои, ты̀ же ми наста́вникь, ты же вѣ́ра моѧ̀, ты̀ крѣ́пость моѧ̀, ты̀ же и зны́нїе моѐ, ты̀ же ѫскла́бленїе мое, ты̀ же пита́тель мои, ты̀ помо́щникь мои, ты̀ въсѣ́ тво́риши ви́димаа и неви́димаа, ꙗвле́наа и неꙗвле́наа, ты̀ ѡтьць мои, и теб Го́споди мо́ля сѧ азь грѣ́шнїи,

и не имѣ́а помо́щника никого́же, нѫ́ тѣ́кмо на те́бе еди́ного Бога̀ възы́раа и о тебѣ́ са̀ хва́ла и о тебе́ са̀ ѯтѣ́шаа. И азь еди́нь есьмь въ се́и пѫстыни, и не имѣ́а ни что̀ же съ со́бо҃ѫ, тѣ́кмо же́зль еди́нъ. То́гда прїидѐ глас съ небесѐ и рече емоу: ра́доуи са̀ свѣти́ло моѐ въ пѫстѣ́и се́и горѣ́ снѣ́жаннѣи; ра́доуи са̀ денни́це моа́ свѣ́тлаа; радоуи са̀ сльнце моѐ свѣ́тлое въ пѫсты́ни Ры́лстѣи; ра́доуи са̀ пѫсты́ни жи́телю, въ плѣти сѝ а́нгель. Въста́ни и възмѝ жезль свои и идѝ въ мѣ́сто ѯгото̀ваное тебѣ́ под пла́нинѫ имыи врьто́пь. И идѐ и обрѣ́те пе́щерѫ и вънидѐ, иде́же сльнце не призира́аше, нѝ вѣ́трь вѣ́аше, нѫ́ тѣ́кмо а́нгель единь прихо́ждааше къ не́мѫ и но́шааше е́мѫ ма́нѫ ѿ Бога ѻбразомь шипко́вѣмь. И тоу прѣбы́ваше мола̀ Бо́га день и нощь не почи́ва̀ и безь сльзь не прѣбы́ва̀ николи́же, и мо́ла̀ Бо́га. И прижда̀аше врагь прѣлѣ́стникь и бесѣ́дова̀аше словеса а́нгелскаа къ не́му хо́та̀ е́го изве́сти ѿ мѣ́ста светаго, и не ѧмѣ́ е́моу что̀ сътвори́ти. Бѣ́ше бо бра́танець светаго ѻ́тца съ ни́мь. И идѐ врагь прѣлѣстник злы́и къ бра̀тѫ̀ светаго ѻ́тца и нава́ди е́го рекь емѫ̀: азь бра́та твое́го обрѣ́тох и дѣ́та̀ твое́ въ пѫсты́ни съ нимь, иде́же сльнце не сіа́еть нѝ вѣ́трь вѣ́еть, тѣ́кмо еди́ны звѣ́рїе. твоѐ ча́до изѣ́дено хо́щет би́ти звѣ́рїи. Слышав же брат светаго слове́са сїа̀ вра́жїа, разгнѣва́в са̀ и поидѐ съ гнѣ́вом да е́го изве́дет изь пѫсты́на дїаволскым наѹче́нїемь. И не вѣ́дащѫ емѫ̀ ка́мо пои́ти и речѐ емѫ̀ дїаволь прѣлѣ́стныи: азь та̀ пове́дѫ̀ на мѣ́сто, гдѐ живе́ть твои брат, и ча́до твое досе́лѣ́ изе́дено е҃ѕ звѣ́рми. Слы́шавь слово то̀ брат света́го и прискрѣ́бень бы за ча́до своѐ и ре́че дїа́волѫ̀: дрѣ́же, ведѝ ма̀ на мѣ́сто то̀, да ти сътво́рѫ̀ е́же хо́щеши. И поидѐ дїа́воль прѣ́д нимь, и идостѣ́ на

мѣсто идеже бѣ свѣтыи ѡтьць пѹстыныи Іѡа́ннь. И ви́дѣвь его̀ свѣты ѡтьць и помолѝ Бога глаго́ла: Боже вьсѐдрьжи́телю, непобѣ́димаа си́ло, посо́бїе въ бѣ́дах и въ радостѣ́х, чловѣ́комлю́бивїи пастырю, милосрѣ́дїи ѡтче, не надѣ́ющим сѧ наде́жда, про́сящим помощь помощниче, смѣ́ющим сѧ пособниче, въ бѣ́дах оутѣ́шителю, оуслы́ши мѧ господи и помилѹ́и мѧ, и изба́ви мѧ ѿ вра́га се́го похва̀лнаго, и бѣ́ды одрьжѹщѫ́ мѧ ѿимѝ ѿ ме́не, и сътворѝ съ мно́ю милость и спасѝ мѧ съ въсѣ́ми ѹго́ждьшими теб(ѣ̀); еи Го́споди, не оста́ви ме́не вра́гѹ се́мѹ въ ра́дос(т). Си́це емѹ̀ молѹщѹ̀ сѧ прїидѐ брат емѹ̀ дїа́волїимь наѹче́нїемь и възбесѣ́дова къ не́мѹ слове́са дїа́волѣ, хо́тѧ свето́го прѣ́льсти́ти и изве́сти ѿ пѫ́ти божїа, и ѿ ли́ка ангелска ѡтлѫ́чити. Разѹмѣ́вь же светыи отець Іѡа́ннь, ꙗко не сѫ́ть бесѣ́ди бра́та его̀, нѫ́ бесѣ́ди сѫ́ть вра́га прѣ́льстника, не хо́тѧща до́браа нѫ́ злаа, и възрѣ́вь на небо и ре́че: Господи Ісоусе Христе не ѡтстѫпѝ ѿ ме́не въ вре́мѧ печа́ли мое́ѧ, нѫ́ изба́ви мѧ ѿ врага моего и даждь (ми) крѣ́пость и бдѣ́нїе и помощь по твои́мь стѣзам ходи́ти и теб слѹжи́ти въ вѣ́ки вѣ́кѡм ами́нь. Чюв же дїа́воль, е́же ре́че светыи ѡтець Іоа́ннь „ами́нь“, ѹжа́снѫ сѧ и бѣ́жа̀ въ мѣ́сто своѐ, а брат емѹ̀ о́ста. И разѹмѣ́ брат емѹ̀ си́лѫ светаго ѡтца и не смѣ́ бесѣ́довати емѹ̀ ничто̀же. И приближи́ сѧ брта емѹ̀ и мо́ля сѧ мо́лбо́ѫ вели́каѫ и сльза́ми вели́цѣ́ми, да е́мѹ пѹстить дѣти́ща. И ѡтпѹстѝ дѣти́ща светы̀ и поидѐ съ ѡтцемь своим. Бѣ́ше бо дѹхо́вно дѣ́тѧ то̀; вѣ́дѣше бо пѹсты́нни жи́тель ѡтець Іоаннь ꙗко дѣ́тѧ дѹховно е̑, помоли сѧ Господе́ви и рече: Господи, да не погыбнет дѹша̀ пра́веднаго, и не напишѝ его съ грѣ́шникы. И ѹслы́ша Богъ моли́твѫ светаго и прѣподобнаго отца Іоанна и тѡм часѣ́ повелѣ́ змїи и ѹѭде дѣти́ща,

и́дяща пѣтемь съ ѡцемъ его. И възвратѝ ся ѡтецъ его и повѣда свето́му ѡтцу Іоа́нну. И слы́ша светы́и отецъ о дѣтищи и просла́ви Бога и ре́че: Го́споди прїими́ дꙋшѫ пра́ведничѫ, да почи́еть съ Авраа́мом и Іса́акѡм и Іаковѡм. И тѡмь часѣ изыдѐ дꙋша́ изъ дѣти́ща и вземь ѡтець его́ и не́се е́мꙋ и повелѣ́ светыи ѡтець Іѡаннь нести отроча́ на мѣ́сто, именем. Осѣно́во. И погре́бе ѡтець его́ и ѡтидѐ. Светы́и же ѡтець Іѡаннь хо́дѣше на мѣ́сто то дꙋшѫ тоа́ ра́ди пра́ведничѫ. И сътвори себѣ́ мѣ́сто то́ поко́ище, а змїѫтѫ помрамори, да ся вѣсть си́ла молитвы светаго ѡтца Іоа́нна. И прихо́дяще лю́дїе възе́млят ѡт неѫ на вра́чбѫ въсе́му. И сътворѝвъ пещерѐ тои светы́и ѡтецъ Іѡаннь не изхо́да ѓ (3) лѣ́та и ѕ́ (6) мѣсець. И излѣ́зе вѣнь и обрѣ́те ка́мень, высота емꙋ м́ (40) съжне́и, а ши́рина е́мꙋ яко щить вели́кь. И възлѣ́зе на ка́мень тѣи и стоа́ на нем ѕ́ (7) лѣ́т и д́ (4) мѣсаца, день и нощь не почи́ваа, би́а прьси своа́ и колѣ́нѣ прѣкланѣа и сльзи то́ча, по́стѡм и бдѣ́нїемь ѕби́ваа тѣло свое мразѡм и бꙋ́реѫ, трѣпа знои и град съ небесе, постѡм и бдѣ́нїемь дьнїѫ и нощїѫ иже по́двиги и трѣ́ды его а́нгель господень възношааше на небо прѣд Бога. И ѕвѣ́дѣвь Богъ трьпѣ́нїе е́го и а́нгель господень прихо́ждааше къ немꙋ прино́са емꙋ ма́ннѫ. И ѕвѣ́дѣ врагъ прѣ́вы, яко прїата́ бы́ молитва его́ прѣд богомь и разгнѣва́в ся и пола́ть инѣхь мно́зѣх съ Бо́бомѫ и сътвори́ събо́рь и прїидо́шѫ на мѣ́сто, иде́же стоа́ше на ка́мени светы́ ѡтець Іоаннь, мо́ля бога. И прїидо́шѫ на́прасно съ стра́хомь велїемь, мняще ѕстра́шити его́, хо́тяще да бѣжи́ть ѡт мѣ́ста светаго, и не мого́шѫ емꙋ что́ сътво́рити. Бѣше бо ангель госпо́день хра́на и крѣпла его. И нача дїаволь

бѣжа̀ти. А светыи ѡтець Іоаннь бѣ̀ сто́а на ка́мени, мо́ля ся бо́гъ дьны́а и но́щїж не пр҃ста́а слы́зы то́ча. И прихо́дяще вра́зи низрѣ́ваахж ѡт камене то́го; высота бо бѣ̀ ка́мене того м҃ (40) сѧжнеи, ѡнже не хо́тѣше обы́ти и́нѣмь пѧ́тѣм. имат бо пѧ́тища зѣ́ло на мѣ́сто то̀ светое. Нж . . . его смѣтаа́хж, тѣм . . . . цѣмь възла́зѣше, е҃ бо ка́мен тъ высокь и стрѣмень, ждѕже смѣтаахж и мѧчаахж светаго. Ѡнь же съ ра́достїж прїе́млѣше въсѐ то̀. И до дьнѐшнѣ́го дьнѐ знаа̀ти е҃ сто́пи но́гъ е́го по ка́мени и крьвь е́го. И ѕмили́вь ся въззрѣ́вь на небо и ре́че: Бо́же въсе́дръжи́телю, не ѡтстѫпѝ ѿ мене, нж бѫдѝ ми помо́щникъ на вра́гы сїа, спасѝ ма и помозѝ ми ма́ло пр҃ехожде́нїа се́го пр҃е́ити и не помѣнѝ мо́их трѣ́х, и́же сътвори́х и́ли сло́вѡм и́ли дѣ́лѡм и́ли помышле́нїемь и́ли по во́ли и́ли по невóли, ꙗко Богъ милосрѣ́дь помозѝ ми, да не рече́ть безако́нныи, гдѣ е Богъ его̀; тѣ́мже го́споди потъщи ся изба́вити ма ѿ вра́га се́го, ꙗко да просла́вит ся има твоѐ въ вѣ́кы. И егда рече светы́и ѡтець Іоаннь ами́н, въ тъ часъ ѕдари а́нгель въ клепа́ло ка́менно, и звонецъ позвьнѣ́ над гро́бѡм света́го ѡтца и потра́се ся пѹсты́нѣ и потрепета̀ ꙗко и е́зеро; и позьвнѣ́шж го́ры ꙗко и ка́мьбань. И чювь дїа́воль амин и клепа́ло и звоне́ць и ѕдари въ мѣ́сто ѕгото́ванное е́мѕ, и́деже нѣ̀ свѣ́та, нж тьма̀ присно. И тѡм ча́сѣ̀ пр҃иидѐ а́нгель съ небес ѿ го́спода глагола: мѧ́жаи ся и крѣпѝ ся възлю́бленниче мои, азь есмь присно с то́бож, не ѫжа́саи ся нж ра́доуи ся сънаслѣ́дниче проро́ка моего пр҃ѣдтѐча и крьсти́телѣ, ибо и тъи бы̀ възпи́тѣнъ въ пѹсты́ни, и ты̀ пѹсты́на възлюби; тъи бо родѝ ся ѿ неплѡ́дви, а ты̀ ѿ пло́да ра́доуи ся, денни́це моа̀ пр҃ѣсвѣ́тлаа, въ пѹстѣи се́и горѣ́; ра́доуи ся, сльнце моѐ пр҃ѣсвѣ́тлое, въ пѹсты́ни

Рилстѣи; радоуите са и вы горы, пріемше свѣтилника пустыни; веселите са вьси люди земни, припадающе къ мощем пустыножителѣ Іоанна, радоуи же са и ты, пустыне, пріемши свѣтилника своего и събесѣдника моего, вь плъти равень ангелом, земнаго ангела и небеснаго человѣка.

Тогда пріиде Іоаннь Богослов къ немь и обьемь его яко мати младенца своего и облобиза и и рече емѹ: радоуи са вьалюбленниче господень, готова бо ти са вѣнець славѣ, слава бо твоа просьвте са; въстани и възми жезль свои и иди въ мѣсто прѣжднѣе, идеже еси пріаль иноческы ѡбразь, и остави тѹ жезль свои, да бѫдеть мирь въ знаменіе, а тебѣ въ памат, речено бо ти е҃ ѿ Господа. — И въставь пустыножитель отець Іоаннь и идѣ на мѣсто, идѣ же прьвѣе пріать иноческо подъ планинѫ, има еи Рѫень, въ мѣстѣ зовомое Скрыно. И отидѣ ѿ тѫдѹ; и никто же его видѣ, когда пріиде и когда отиде. И жезль свои мирь остави знаменіе. А се бѣ на памат, повелѣніемь господнимь. И въставь отиде въ Перигь, и обрѣте мѣсто каменно близь рѣкы, именемь Стрѫма. И тѹ сътвори себѣ покоище. И ѿ тѫдѹ иде въ планинѫ Витошѫ. И тѹ сътвори себѣ покоище. И пріиде къ немѹ ангель господень и рече емѹ: радоуи са слѫжителю господень и събесѣдниче ангеломь, сътвори повелѣнное тебѣ: въстани, ѿ сѫдѹ и иди на мѣсто свое готованое тебѣ въ пустыни Рилстѣи. И повелѣніем ангеловом въставь и иде на мѣсто, идеже си бѣ оуготовалъ гробь своима рѫкама светыма въ пустыни Рилстѣи. Бѣше бо тогда Петрь царь въ Срѣцѣи градѣ. И прочь са слово ѡ светѣм; ѡ семь чѣ и царь и избра д (9) мѫжи хитрѣмь ловца, и повелѣ имь ити въ Рилѫ ловь ловити, запорѫчивь имь глаголя: да са

не възвратѝте къ мнѣ, донелѝже не обрѣщете мѣсто свѣтáго ѿтца, да и азъ шед поклóна сѧ емѹ. И поидóшж мѫжїе, ѩко же повелѣ имъ царь. ловь ловѝти. И ѝщехж мѣсто светаго и не обрѣтаахж его; и проводѝшж мнѡгѡ днѝ въ пѹсты́ни тои, нѝ светáго мѣсто обрѣтóша нѝ лóва ѹловѝша. И прискрьбни бѝша, и не мóжаахж възвратѝти сѧ къ царю: не бѣхж бо ни едѝноѧ рáботи сътворѝли, ѝже имь бѣ повелѣль царь. Бѣхж бо и не ѩдше мнóгыи днѝ. И нарéкоша ѝма светáго и помолѝшж сѧ рéкше: ѿтче светы́и, проповѣждь сѧ намь, да не погы́бнемь ѿ царѣ. И смилѝхж сѧ емѹ, вѣдѣше бо светы ѡтець съвѣта и помѝшленїа царева. Въ тѡм чáсѣ обрѣтошж стьяѝцж мáлж и прослáвишж Бога и идóшж по стъзи тои и ѡбрѣтóшж егѡ. И вѝдѣ ихь светыи ѡтець и въпросѝ ихь глагóла: чáда, о щомь естѐ прїишлѝ? éда до сéли вы не ѩдше естѐ? Вѝдѣше бо ихъ ѩко ѕ (5) днѝ ѝмжть не ѩдше. Ѡнѝ же исповѣдашж емоу̀ въсѫ ѝстинж. Бѣше бо въ тóмъ чáсѣ принéсль емѹ áнгель съ небесѐ пѝщж, ѡбразѡм шипкóвѣмь. И Бóжїемь повелѣнїемь сътворѝ сѧ просфорà; и постáви имь мáннж светый ѩсти. Бѣше бо единь въ них велеѩдець; вѝдѣвь просфорѝцж мáлж и помы́сли въ срьдци своéмь рекь: що щѐ намь здѐ бѝти д-тим мѫжемь въ просфорѝци сеи единои. И проразѹмѣвь помышлéнїе его светы́и ѡтець Іѡаннь и въздьхнѫвь къ Богѹ рече въ срьдци своемь: Гóсподи, ѩкоже éси насы́тиль патѝми хлѣбы пат тысѫща нарѡда, сътворѝ и здѐ знáменїе своѐ и благословѝ имь трáпезж сїж. И ѩдошж вьсѝ и насы́тишж сѧ. И остà половѝнж прóсфоры, и бѣ бóлень единь ѿ них, и áбїе ѩдши изцѣлѣ, ѩкоже рéчено въ книгах: хлѣбь áнгельскыи ѩде чловѣкь. Тогда тѝ мѫжїе ѩдошж и прослáвишж Бога и възвратѝш(ж) сѧ съ

ра́достїѫ кь царевы и сказа́шѫ вьсѐ, е́же видѣ́шѫ ѿ светаго. И чювь Петрь царь и просла́ви Бо́га. И поѧ̀ съ собо́ѫ множество лю́деи и во́ѧ своѧ и поидѐ да ви́дить светаго ѿтца, и придѐ до рѣ́кы и́менемь Рыла. И глаго́лашѫ емѹ̀: сѐ зна́менїе светаго ѿтца и то́го мѣ́ста, иде́же сїѧ̀ рѣ́кà изхо́дить. И поидѐ въз рѣ́кѫ и доидѐ до ка́мене, и́менемь Стогь. И не могохѫ прѣ́йти, бѣ̀ бо ѧ́зско и стрьмно. И поидо́шѫ въ пла́нинѫ и́менемь Книша́ва, и повѣ́дашѫ емѹ̀ го́рѫ и ка́мень, иде́же живе́ше светы̀и ѿте́ць. И възхотѣ̀ царь пои́ти и не можѐ пѹсты́нежѫ, нѫ̀ а́бїе посла́ два̀ отро́ка и рече имь: ше́дше р҃цѣ́те светомѹ ѿтцѹ, ѿтче, прише́ль есмь да видимь ч(е́)стное ти ли́це, а́ще ти есть възмо́жно. И ѿтвѣщà има светыи ѿтець глаго́ла: идѣ́та и р҃цѣ́та емѹ, царю светы̀ и сла́вныи, ѿ Бога вьсѣ̀ възможна, а не ѿ чловѣ́кь; а́ще хо́щеши да ма ви́диши и да та ви́ждѫ, поста́ви ты̀ та́нта на връсѣ̀, а азъ да сътво́ра димь (да)ты̀ ви́диши дымь, а азь да ви́ждѫ те́нта. Тако́ бо нам е҃ повелѣ́но ви́дѣти са. И сътвори́ светы̀и ѿтецъ димь ꙗко и стлѣ́пь до небѐс. И ви́дѣ Петрь царь знаме́нїѥ светаго оца̀, а светы̀и ѿтець поглада на та́нта, и просла́виста бога и поклони́ста са дрѹ̀г къ дрѹ́гѹ. То́гда Петръ царь наси́па вь ча́шѫ зла́та, и пѹстѝ къ не́му рекь: прїимѝ сїе ѿ моего царства, да ти бѫ́дет окрьмле́нїе, емѹ̀же хо́щеши. И възѧ̀ светыи ѿтець Іѡаннь ча́шѫ, а зла́то възвратѝ, рекь отро́комь посла́нным ѿ царѣ̀: идѣ́та и р҃цѣ́та ца́реви, си́це глаго́летъ брать твои: бра́те мои, не ѡ хлѣ́бѣ̀ единѹмь прѣ́бива́ет чловѣ́кь, нѫ̀ и о глаго́лѣ̀ божїи, ꙗкоже е҃ писано въ еѵангелїи. Мнѣ̀, бра́те мои, ни воѧ рѹжи́ти и никомѫ же кѹпла кѹпова́ти; да възми́ си зла́то, поне́же тебѣ̀ е҃ мнѡго трѣ́бѣ̀; а ча́шѫ ѹдрьжа́х на па́мат тебѣ̀ и на зна́менїе мирѹ.

И ѡтпѹсти́ зла́то, а ча́шѫ ѵдрьжа̀. И рече къ отро́кома тѣ́ма: рьцѣ́та къ царю: ско́ро сѧ дви́гни ѿ мѣ́ста то́го, понеже дѹпно ѐ, да не погы́бнеши и вьсѝ сѧ́щїи с то́бо́ѫ. Слы́шав же царь сло́во светаго ѡтца, въ тѡм ча́сѣ̀ подви́гнѫ сѧ и ѡтидѐ. И ѡт то́лѣ̀ сѧ прозва̀ мѣ́сто то̀ Царевь врьх и до днес. И прїиде Іѡаннь Богосло́вь и рече светомѹ ѡтцѹ Іѡаннѹ глаго́ла: посла́нь есмь ѡт бога възвѣсти́ти тебѣ̀ радость; ра́доуи сѧ възлю́бленниче мои́ и слѹ́жи́телю господе́нь, ѵготова̀ ти сѧ вѣне́ць. И томь ча́сѣ̀ прилетѣ̀ пчела̀ бѣ́ла̀ и вълѣ́тѣ̀ емѹ̀ въ ѵста̀, и ѿ то́го ча́са начать лѣта́ти дѹхѡм по ае́рѹ ꙗко и ѡре́ль, и ꙗко го́лѫбь зла .... сыи по горам. И ви́дѣ̀ въ том .... (Бого)словь, и ѡтидѐ. А прѣподобныи ѡте́ць Іѡаннь пѹсты́нныи жи́тель почи́ въ мѣ́стѣ̀ своемь ѵгото́ваное емѹ̀ ѿ го́спода, мѣ́сеца августа въ ѝ (18) день. И лежа̀ тѣ́ло светаго невѣ́дащу нико́мѹже, тѣ́чїѫ а́нгель госпо́день слѹ́жаше емѹ́. И мно́гыимь днемь мина́вшем. посла̀ паѯы царь Пе́тръ, да ѹвѣ́сть о свете́мь ѡтци. И нача́ша па́ѯы иска́ти его̀ и не обрѣ́тоша и възврати́шѫ сѧ къ царю и ре́коша емѹ, не обрѣ́тохѡм его̀. И съжали́в си царь велми́ и просла́ви Бога и рече: Въ и́стинна не бих досто́инь ви́дѣти светаго. И минѫвша мно́гоу вре́мени посла̀ па́ѯы царь ло́вца въ мѣ́сто то̀ свето́е, да мѹ ло́вѧть. И не обрѣта́аше сѧ тѹ дѹша чловѣ́ча въ пѹсты́ни тои (тъкмо) зве́ри едни́ и ти прихо́ждаахѫ къ гро́бѹ светаго и изцѣлѣва́ахѫ ѿ недѹ́гъ свои́х; и́же бѣ слѣ́пь, прози́раше, и хро́ми изцѣлѣваахѫ приходаще къ гро́бѹ света́го. Ло́вѧщемь же ловь обрѣто́ша слѣ́д еди́нь и поидо́ша по слѣ́дѹ емѹ̀ до мѣ́ста светаго. И ви́дѣша мнѡго зве́рии не ѡтхо́дѣхѫ ѡт не́го, ми́лости хо́тяще полѹчи́ти ѿ светаго. Ѡбра́доваша сѧ ло́вци да ѹло́вѧт ловь. То́гда ви́дѣвше зве́рїе ти́

ли́це чловѣче ѥи поплаш(иш)а ѕа. А звонѣць позвьнѣ и клепа́ло поклепа́ и оу́жас вели́кь прїаша ло́вци, ꙗко бѣжа́ты мы́слѣхѫ. И ѕрѣ́ша канди́ло гора́щее и прїидо́шѫ и ви́дѣша тѣ́ло светаго и просла́вишѫ Бога. И оста́вишѫ ловь и вьзврати́шѫ ѕа къ ца́реви и вьзвѣсти́шѫ емѹ ѡ светѣ́мь, и́же ви́дѣша. Чювь царь и пора́дова ѕа о светѣ́мь и а́бїе ꙗви́ ѕа емѹ въ снѣ́ а́нгель господень, да вьзы́щет тѣ́ло светаго ѡтца́. Бѣ́ бо ре́чено тѣ́ла томѹ светому́ лежа́ти въ Срѣ́дци гра́дѣ. Събра́шѫ же ѕа лю́дїе да идѫ донѐсти тѣ́ло светаго ѡтца. Идо́шѫ же и не възмо́гошѫ дви́гнѫти тѣ́ла светаго. И оскрьби́шѫ ѕа скрьбиѫ вели́коѫ, нача́ша моли́ти Бога. То́гда прїидѐ светомѹ глас глаго́ла съ небе́с: възлюбленниче мои, повелѣ́ное тебѣ́ съврыши́ти. И а́бїе вди́гнѫ ѕа тѣ́ло светаго и начаша л ю д ї е т и зва́ти гласѡм вели́кѡм: Го́споди помилѹи и поидо́ша ꙗможе хотѣ́шѫ, и тѣ́ло светое и́дѣше по повелѣ́нїю божїю. И доидѐ тѣ́ло свето́го въ Срѣ́дечьскыи град, и сътвори́шѫ емѹ ковчѣ́гъ и съзи́дашѫ емѹ храм, и тѹ положи́шѫ тѣ́ло светое прѣподобнаго ѡтца́ Іѡа́нна пѹстыножи́телѣ рылскаго, и къ немѹ прихо́дяще недѫ́жни прїемлат ицѣле́нїа. Си́цеваа сѫть чюдеса сла́внаго прѣподобнаго ѡтца Іѡанна пѹсты́нножи́телѣ за прѣ́данїѫ емѹ благода́ть ѿ Господа нашего Ісѹса Христа. Бѫ́ди же нам помо́щникь послѹ́шаящим и чѣ́тящим и пи́шащим и милост обрѣ́сти и оставле́нїе грѣхо́мь нашим въ день сѫдныи. благодатїѫ и человѣколю́бїемь Го́спода на́шего Ісоуса Христа́, емѹ́же подоба́еть сла́ва, чѣсть и поклоне́нїе, ѡтцѹ и сынѹ и светомѹ дѹху и ны́нѣ и присно и въ вѣ́кы вѣ́кѡм, ами́нь.

789 – 1902

Славянскитѣ ржкописи въ библиотеката на Рилския Манастиръ.

Единственият нашъ манастиръ, който може да се похвали съ уредена и сравнително богата библиотека отъ печатни и ржкописни книги, — то е Рилскиятъ манастиръ. Библиотеката му има хубаво отдѣлно помѣщение въ най-долния катъ на зданието отъ южна страна, а книгитѣ сж наредени въ хубави шкафове и съ изключение на ржкописитѣ всички сж каталогизувани. Че сж били правени отъ по-прѣди нѣкакви опити, да се опишатъ и ржкописитѣ въ тая библиотека, доказватъ нумерата, които и сега още личатъ на гърба на подвързията на повечето ржкописни книги. Нѣкои отъ тия нумера се повтарятъ, а пъкъ има ржкописи и съвсѣмъ не нумерувани. Щомъ липсва единъ описъ на ржкописната сбирка отъ по-старо врѣме, не може да се каже положително, какво е било количеството и качеството на ржкописитѣ въ тая библиотека въ старо врѣме, ала нѣма съмнѣние, че много ржкописи ще да сж пропаднали прѣзъ врѣме на нѣколкото пожара, които сж станали въ манастира въ минали врѣмена, а не малко ржкописи ще да сж разнесени особено прѣзъ първата половина на миналия вѣкъ, когато интересътъ за славянски и специално

за български ржкописи бѣше се усилилъ въ сѫсѣднитѣ ни славянски страни. Както и да е, сега е фактъ, че ржкописната сбирка на манастира не е тъй богата и тъй цѣнна, както сме привикнали да си я мислимъ по поводъ на нѣкои доскорешни отзиви за нея. За първъ пжть се запознахъ съ състоянието на тая сбирка по-миналата година, когато прѣдприехъ въ края на Юни мѣсецъ една кратковрѣменна екскурсия до Рилския манастиръ заедно съ свой другаръ госп. Б. Цонева и петнайсетъ студента отъ историкофилологическия факултетъ на Висшето Училище. Тогава прѣгледахъ заедно съ студентитѣ всичкитѣ славянски ржкописи на бърза ржка, опрѣдѣлихъ рецензията имъ и вѣкътъ на всѣки недатуванъ ржкописъ, колкото за упражнение на студентитѣ, като останихъ за другъ пжть да се позанимая по-обстоятелно съ нѣкои отъ ржкописитѣ, които ми се показаха интересни. Това и сторихъ миналото лѣто прѣзъ Августъ мѣсецъ, като прѣсѣдяхъ съ казаната цѣль три седмици въ манастира. При тоя случай прѣгледахъ повторно и внимателно славянскитѣ ржкописи на сбирката — а тѣ сѫ всички такива, понеже има само 3-4 гръцки ржкописа. Резултатъ отъ бѣлѣжкитѣ, който си правихъ тогава, е и този кратъкъ описъ на ржкописитѣ на Рилския манастиръ, който прѣдлагамъ тукъ.

Азъ се постарахъ главно, да опрѣдѣля по възможность точно врѣмето, когато е писанъ всѣки недатуванъ ржкописъ, а при туй указахъ винаги и правописната рецензия на ржкописа, неговия форматъ и числото на листоветѣ, които съдържа.

Откъмъ тая страна този мой описъ значително се отличава отъ краткия „списъкъ на ржкописната

сбирка на Рилския манастиръ," който г. Цоневъ слѣдъ казаната екскурсия обнародва въ Български Прегледъ (год. VI. кн. X.): Въ по-голѣми подробности върху съдържанието на ржкописитѣ не се впускамъ, защото цѣлта ми бѣше да дамъ кратъкъ прирѣченъ описъ на ржкописитѣ съ най-необходимитѣ за всѣкиго данни.

Само три ржкописа включително съ царь Шишмановия хрисовулъ сж писани на пергаментъ, а всички други сж писани на хартия.

Всичкитѣ славянски ржкописи, които бѣха на лице въ манастирската библиотека миналото лѣто, когато ги описвахъ, заедно съ нѣколкото съвсѣмъ нови ржкописи (записки), писани на новобългарски и на сръбски езикъ, които сж спомената на края на този описъ, възлизатъ на 138.

По съдържание ржкописитѣ сж най-вече черковно-служебни (евангелия, апостоли, псалтири, часослови, триоди, трѣбници, молитвеници и др.), а малко сж, които съдържатъ послания, слова, жития, славословия и повѣсти. Въ описа си азъ ги наредихъ по съдържание, като поставихъ най-напрѣдъ ржкописитѣ отъ втората категория и слѣдъ тѣхъ чисто черковно-служебнитѣ. Ржкописитѣ съ еднакво или подобно съдържание вървятъ едно слѣдъ друго наредени по врѣмето, когато сж писани: по-нови слѣдъ по-стари. Всѣки ржкописъ има свое нумеро по реда, както слѣдва. Въ скоби поставихъ нумерата, които личатъ на подвързията на повечето ржкописи, отбѣлѣзани отъ по-прѣди, както се каза по-горѣ. Всички ржкописи сж подвързани. Царь Шишмановиятъ хрисовулъ е поставенъ въ рамки подъ стъкло. Има двѣ три старопечатни книги, които не

споменахъ, понеже описътъ ми се отнася само до ржкописитѣ.

По правописъ (рецензия) най-малко има срѣднобългарски и новобългарски ржкописи, повече сж отъ руска рецензия, а най-много отъ сръбска рецензия. Сщо така и по старость най-много прѣобладаватъ нови ржкописи отъ XVII — XIX. в., а твърдѣ стари има съвсѣмъ малко, и то само единъ ржкописъ, № 87, съдържащъ изборно (недѣлно) евангелие, писано на пергаментъ, е отъ XIII в., сетнѣ идатъ по нѣколко отъ XIV, XV и нѣщо повечко отъ XVI в. По рецензия всички ржкописи се раздѣлятъ така:

Срѣднобългарски сж №№: 1, 2, 3, 10, 12, 18, 20, 35, 38, 62, 87, 88, 89, 90, 93, 120.

Новобългарски: №№ 6, 7, 16, 32, 34, 50, 52, 133, 138.

Отъ руска рецензия: №№ 19, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 33, 36, 37, 41, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 68, 69, 104, 109, 110, 111, 113, 118, 119, 121, 122, 123, 126, 127, 128, 130, 131, 132.

Отъ сръбска рецензия: №№ 4, 5, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 17, 21, 28, 39, 40, 42, 47, 51, 58, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 112, 114, 115, 116, 117, 124, 125, 129.

На сръбски езикъ: №№ 134, 135, 136, 137.

Споредъ вѣкътъ, когато сж писани, ржкописитѣ се разпрѣдѣлятъ така:

XIII в.

№ 87 (срѣдноб. рец.).

XIV в.

1. Срѣднобълг. рец.: № № 1, 2, 3, 20, 88, 89, 120.

2. Сръбска рец. № 98.

XV в.

1. Срѣдноб. рец. № 10.

2. Сръбска рец. № №: 4, 5, 8, 9, 60, 61, 70, 99.

XVI в.

1. Срѣднобълг. рец. № № 12, 35, 38, 62, 87, 90, 93.

2 Сръбсьа рец. № №: 11, 13, 14, 15, 17, 39, 40, 42, 47, 63, 64, 65, 71, 72, 73, 74, 91, 92, 94, 97, 100, 105, 106, 108, 114, 116, 125.

XVII в.

Сръбска рец. № №: 28, 58, 66, 67, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 95, 101, 102, 103, 107, 112, 115, 117, 124, 129.

XVIII в.

1. Сръбска рец. № №: 21, 51, 86, 96.

2. Руска рец. № №: 22, 23, 24, 25, 26, 29, 36, 44, 48, 49, 68, 69, 113, 118, 121, 122, 126, 127.

XIX в.

1. На новобългарск. езикъ. № №: 6, 7, 16, 32, 34, 50, 52, 133, 138.

2. Руска рец. № №: 19, 27, 30, 31, 33, 37, 41, 43, 45, 46, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 104, 109, 110, 111, 119, 123, 128, 130, 131, 132.

3. На сръбски езикъ: № № 134, 135, 136, 137.

И тъй всички срѣднобългарски ржкописи възлизатъ на 16, отъ които 1 отъ XIII в., 7 отъ XIV в., 1 отъ XV в. и 7 отъ XVI в.

Ржкописитѣ отъ сръбска рецензия сж 65, отъ които 1 отъ XIV в., 8 отъ XV в., 27 отъ XVI в., 25 отъ XVII в. и 4 отъ XVIII в.

Ржкописитѣ отъ руска рецензия сж всичко 44, отъ които 18 сж отъ XVIII в. и 26 — отъ XIX в.

Новобългарски ржкописи има 8 и сръбски 4.

Сега ще слѣдва кратъкъ описъ на всѣки ржкописъ отдѣлно.

1.

Хрисовулъ (грамота), даденъ отъ Царя Ивана Шишмана на Рилския манастиръ на 21 септемврий 1378 год. въ града Срѣдецъ.

Хрисовулътъ е писанъ на пергаментъ, дългъ около 1. метъръ и широкъ 40 см. Долу е висналъ на копринена връвь позлатенъ печатъ съ ликътъ на царя Ивана Шишмана и на св. Ивана Рилски.

2 (44).

Лѣствичникъ, срѣднобълг. ржкописъ отъ XIV в., именно отъ 1364 година, 8^0, 340 листа. Липсватъ листоветѣ 4, 5 и 6.

На 10 л. стран. 1 захваща отдѣлно заглавие: Посланїе wца Іѡанна, їгѹмена Раїѳ, къ Іѡанноу достопочетенномѹ їгоуменоу Сїнайскыѫ горы, нарицаемаго Сχоластїка, послѣжде и wт съписанїа именѹжща сѧ Лѣствичника: Іѡанъ Іѡанновы радоватї сѧ.

На л. 339-а е забѣлѣзано отъ ржката, що е писала цѣлия ржкописъ:

Въ лѣто ҁѕ. ѡ. и ѕ и ѳ (= 6872 = 1364) ѥндико ѳ. Исписа сѧ сїа книга сими тримі и тлѣнными пръсты wт послѣднихъ иноком Θеѡдосиемъ,

къ мѣстѣ Оустѣ при Трѣновѣ градѣ, при благовѣрномъ царѣ Іоанѣ Алеѯандрѣ и царици его Ѳеѡдорѣ новопросвѣщеннѣи. Да молѧ вы, ѿци и брáтїа, исправлѣѧще чьтѣте, а не клънѣте.

3.

Лѣствичникъ. Захваща съ заглавие:

Господи Іисусе сыне Божїи помози.

Посланїе ѿца Іоанна игѹмена Раиѳ, къ Іоаннѹ достоиночюдномѹ игоуменоу горы Сїнаискыѧ.

Срѣднобълг. ржкоп. отъ XIV в., срѣдня 8-ина, пагинуванъ отъ по-нова ржка, сега има листове ѱкд (224).

4 (13).

Василиевъ шестодневникъ, XV в., *сръб. рец.*, фол. 546 л., хубави орнаменти.

Захваща съ заглавие: Иже въ свѣтыхъ ѿца нашегѡ Василїа Великаго, архїепископа Кесарїе Кападокїйскыѣ, въ шестодневникъ бесѣда ӓ, въ ѥже въ начѐло сътворѝ Богъ небо и землю.

5 (78).

Слово изобразително же кѹпно и повѣствително на божествьное благовѣщенїе прѣблагословенїе владычице наше Богородице и присно дѣвѣи Маріе. Изобразѝтелно и избрáнно ѿ различныхъ писáныхъ, въ кѹпѣ же и прѣложѝ е на общыѧ ѩзыкъ ѿ нѭже въ иноцѣхъ мьншаго Дамаскина иподїакона и Стѹдита, рекше тьщателя въ ѹченыи.

Отъ края на XV в., сръб. рец., 8⁰, 413 л. Много хубавичъкъ, чистъ полуставъ, съ орнаменти.

Отъ 411 до 413 л. включ. има прибавка, писана съ курсивъ отъ нач. на XVI в. Именно е откѫснатъ единъ листъ, който е съдържалъ указатель (index) на каноническитѣ книги, а слѣдъ него на л. 411-а отдолу захваща указатель на лъжовнитѣ

книги съ заглавие: „А сїѣ книгы лѣжныхъ сьписанїа. Сїа сѫть, ихже недостоитъ дрьжати.“

6.

Дамаскина монаха иподиакона и студита слова, новобългарски ржкописъ, писанъ съ модеренъ курсивенъ почеркъ въ XIX в., мал. 8^0, 274 л.

Ржкописътъ е писанъ на западно българско нарѣчие, срав. напр.:

„Каквото единъ человѣкъ, когато сака да иде некаде по търговство, *ке* търча да иде, але *ке* попита человѣци, които са искусни“ и пр.

7.

Дамаскинъ, писанъ въ XIX в. на новобългарски езикъ, западно нарѣчие, 4^0, и то до 163 л. съ полегатъ, курсивенъ почеркъ, а отъ 163 л. до края — 338л. съ уставъ.

8.

Панегирикъ отъ Іоана Златоуста и др., XV в., сръб. рец., фол., лист. ѱ҃к҃а (729), писанъ отъ Владислава Граматикъ, както се вижда отъ слѣднята бѣлѣжка въ края на ржкописа:

† Слава съкръшителю прѣблагомоу Богоу, даншомоу ми по зачелѣ и конѣць. Испи́са се сїа божественная книга, рѣкомын панагїрик, послѣдным въ дїацѣх Владислáвшм граматикшм, въ высѣчестнѣм монастѣри прѣсветые владычице наше Богородице, иже въ подкрилїи Чрные Горы, въ прѣдѣлѣ Жеглиговцѣм, въ дни великаго и самодрьжавнаго царя моуроманскаго Мехмед Бега, въ кѳ-е лѣто царствїа егѡ, ѿ създанїа же мира сего въ лѣтѡ ѕ҃ѱ҃п҃з҃ (= 6987 = 1479), месеца Априлїа д.

9 (1 б.).

Панегирикъ. Захваща съ: Иже въ свѣтыхъ ѿцѣ нашего Іоанна Архіепископа Константина града Златоустаго слово въ началѣ и́ндиктѡ.

Хубавъ ржкописъ съ малъкъ орнаментъ въ началото, писанъ въ XV в., сръб. рец., фол., 537 л.

Споредъ една бѣлѣжка на послѣдния листъ, тоя ржкописъ е писанъ въ Рилския манастиръ: „Исписа се сїа божествьнаа книга глаголіемыи панагірикь въ wбитѣли преподобнаго wца нашего и поустынножителя Іwанна Рылскаго потрwжденїемь и настоанїемь игwмена честнѣишаго тогожде wбитѣли кир Θеwфана и прочааго братьства, подвигшwи ихь на сїе и прѣдвѣдивши стомь дwхwм. Исписа се w създанїа мирwм ѕ̑ц̑ч̑ѧ (= 6991 = 1483).

10 (26).

Златоустъ (*Златоустови слова*). Захваща съ: „Иже въ свѣтыхъ wцa нашего Іоанна архіепископа Константина града Златоустаго слово на въздвиженїе праведнаго Лазара.“

Тоя хубавъ ржкописъ е отъ XV в., срѣднобълг. рец., фол., 403 л.

На края на л. 403 се намира слѣднята бѣлѣжка, писана съ курсивъ отъ XV в.:

† Сїю книгwм, рекомаго Златоустъ, втори комать, приложи поп Ставрїи свѣтомь и прѣподобномь и богоносномь wцwм Іwанwм, пwстыны жителю Рилъскои Зарадї помена ї влѣт. ѕ̑ц̑п̑ѕ̑ (= 6987 = 1479), д. мѣ. ѕ̑. кр. солнц. ѣ̑ї. инд. а̑ї. месеца w(о)кріа л̑, въ първи чáс дне, при игwменї ермонахwм кир Θеwфан, въ дни злоименитаго царя Амирь Мwхамета.

11 (35).

Златоустъ, пис. въ XVI в., сръб. рец., фол., 583 л. На първия листъ има заглавие:

Въ сеи книзѣ wбрѣтаетъ се словь свѣтаго Златоуста а̑а̑ (= 31), егда кое колиши прочитан.

Хубавъ, разкошенъ ржкописъ, съ орнаменти въ началото, и писанъ съ едъръ, широкъ уставъ.

12 (83).

Златоустъ, ржкоп. отъ XVI в., фол., 83 л., отъ началото изгубени листове. До 39 л. включит. върви срѣднобългарска реценз., а подиръ това сръбска рец. отъ сѫщата ржка.

13 (39).

Златоустъ, ржкоп. отъ XVI в., сръб., рец., фол., 494 л., отъ началото има изгубени листове — липсватъ първата и началото отъ втората бесѣда. Свръшва се съ 67-ма бесѣда. Има и на края изгубени листове.

14 (14).

Иже къ свѣтыхъ ѡца нашего Іѡанна Златоустаго книга, главолемая Андрїанты.

Разкошенъ, грамаденъ ржкописъ отъ XVI в., сръб. рец., фол., 562 л. На листъ 8 и има прѣкрасенъ орнаментъ.

15 (58).

Златоустъ (*Маргаритъ*), отъ XVI в., сръб., рец., фол., 440 л. Заглавието гласи: Иже въ свѣтыхъ ѡца нашего Іоанна архїепископа Кѡнстантїны града Златоустаго бесѣда ѡ непостижимѣмь.

16.

Златоустъ (*Маргаритъ*), пис. въ XVIII в., на славянобългарски, 8^0, 354 л.

17 (1).

Слова на Григория Богослова, ржк. отъ нач. на XVI в., сръб. рец., фол., 297 л., безъ начало и край.

18 (29).

Ефремъ Сиринъ. Захваща съ заглавие:

Книгы нареченныя сирскымь ѫзыкѡмь Παρενεσις, Словѣнскымь же ѫзыкѡмь глаголемы Ефремь.

Притча, оутѣшенїе, моленїе, наказанїе, полезная душевная, многоразличная.

Голѣма 4-тина, листове 201, срѣднобълг. ржкопись отъ XIV в.

19.

Сборникъ, съдържащъ разни слова, пис. въ XIX в., рус. рец., 8⁰, 117 л.

Захваща съ: „Изборанїе изъ словесъ преподобнаго и богоноснаго оца нашего Ефрема Сурїна“, л. а — йз; слѣдва: „Преподобнаго оца нашего Иларїона великаго къ нѣкоемоу братоу, протившоу послушїа оу него, и наказанїа ко отрекшимсѧ мїра Христа ради“, л. а—кѳ. Слѣдъ това идатъ: „Оглашенїе преподобнаго и богоноснаго оца нашего Ѳеодора, исповѣдника игоумена Стоудїйскаго“ л. а—кї;

„Поученїе на постриженїе монашескаго чина. Како должни воевáти всегда противъ трїехъ враговъ“ (9 листа);

„Ѿ книги стаго Варсонофїа“ (2 листа).

„Ѿ книги преподобнаго оца нашего Мелетїа, исповѣдника, въ Галисїистѣи горѣ подвизавшаго сѧ“ (9 листа).

20 (19).

Иже въ святыхъ оца нашего Максима прѣдисловїе о любви.

Ржкоп. отъ полов. на XIV в., срѣднобълг. рец., мал. 8⁰, 109 л.

21.

Иже въ свѣтыхъ оца нашего Максима прѣдисловїе о любви (л. 1—3) и: Иже въ свѣтыхъ оца нашего Максима къ Еллинию попу о любви. 8⁰, 70 л., XVIII в., сръб. рец.

Отъ 71 л. до включ. 438 л. слѣдватъ статии все отъ Исаака Сурина като „о мльчанїи и безмолвїи

и житїи тихом“ и пр., писани отъ друга ржка прѣзъ XVII в., пакъ сръб. рец.

22 (71).

Исакъ Сиринъ—слова, ржк. отъ XVIII в., рус. рец., фол., т҃о҃є (375) л.

23.

Исакъ Сиринъ, ржк. отъ XVIII в., рус. рец. 4⁰, т҃н҃ѕ 387 л. Има заглавенъ листъ: Во славѣ ѕватыа единосѵщныа животворящїа и нераздѣльныа Троицы, ѿца и сына и ѕвятаго дѣха. Преведе сѧ сїа книга ѕватаго Іса҃ака Ѕирїна изъ еллиногреческаго на славенороссійскій ѧзыкъ всечестнымъ старцемъ обителк Нѧмецкїа, игѵменомъ Іеросхїмонахомъ Паїсїемъ, съ которой переписана егѡ ученикомъ монахомъ Ѧнтонїемъ к во всемъ ѕведени вѣрно въ лѣто ѿ сътворенїа мїра ѕ҃ѯ҃ч҃ (= 7290), ѿ рождества же по плоти Бога слова 1783.

24 (75).

Исакъ Сиринъ, ржкописъ отъ XVIII в., рус. рец., фол., р҃п҃д҃ (= 184) листа.

25.

Исакъ Сиринъ, ржкописъ отъ 1749 год., рус. рец., мал. 4⁰, 404 л.

26 (66).

Исакъ Сиринъ, ржкописъ отъ XVIII в., рус. рец., мал. 4⁰, 370 л.

27 (70).

Исакъ Сиринъ, новъ ржкописъ отъ XIX в. (год. 1813)., руска рец., малка 4-тина, листове 417 + 30 всичко 447 л. Ржкописътъ е писанъ отъ двѣ ржцѣ: първата ржка има повече гръцки почерък.

Заглавието на ржкописа гласи: Сѡ изданїи печа҃тїю еллиногреческимъ ѧзыкомъ книги преподобнаго оца нашего Іса҃ака Ѕирїна. Нїкифоръ іеромона҃хъ Ѳеотоки къ грѧщѵщимъ.

Слѣдъ л. 417. слѣдва прибавка отъ първата ржка (л. 1 — 30) съ заглавие: Толкованїе нѣкїихъ неудоборазумѣнныхъ словесъ святаго Исаака Сурїна.

Има една бѣлѣжка на особенъ листъ, който не е принадлежалъ отначало къмъ ржкописа: † Книга сїя преподобнаго оца нашего Исаака Сурина преложи Ѳеѡфанъ іеромонахъ, родомъ Калоферлия; тогда бѣхъ игумен Пахом 1813.“

28 (21).

Поучителни слова, ржкописъ отъ XVII в., сръб. рецен., 4⁰, 296 л.

Ржкописътъ е непълненъ, отъ начало и въ края изрѣзани сж около 25 листа.

29 (77).

Поучителни слова, ржкописъ отъ края на XVIII в., рус. рецен., мал. 8⁰, 37 л.

30.

Слова иже въ святыхъ ѻца нашего Нїла.

Ржкописъ отъ XIX в., рус. рец.

31.

Словеса преподобнаго оца нашего Сѵмеѡна новаго Богослова.

Ржкописъ отъ нач. на XIX в., рус. рецен., 4⁰, 168 листа.

32.

Поучителни слова, новобълг. ржкописъ отъ XIX в., 4⁰, 194 л., писанъ на западно-българско нарѣчие отъ „отца Агапия“, свещеноинокъ Рилски, който тукъ описалъ вмѣсто прѣдисловие и живота си: „Описание на житието ми“.

Слѣдъ л. 148 слѣдватъ вмѣтнати 22 листа, писани отъ друга ржка, съ съдържание: „Изъ книгатж на Іисусъ Сираховжтж премуд-

рость“. Сетнѣ отъ 171 листъ нататъкъ до края слѣдватъ християнски поучения, писани все отъ ржката на отца Агапия.

33.

Сборникъ отъ различни слова, ржкописъ отъ нач. на XIX в., рус. рец., мал. 4⁰, 77 л.

34.

Сборникъ отъ XVIII в., съдържа притчи Варлаамови, разни слова и пр., писанъ на новобългарски езикъ, западно нарѣчие, мал. 8⁰, 281 л.

35 (34).

Повѣстьта на Варлаама и Иоасафа.

4-тина. 270 л., срѣднобълг. рец. отъ XVI в., хубавъ, едъръ уставъ. Началото липсва, изгубени сж 7 листа. Повѣстьта се свръшва на л. 268а долу съ думитѣ: † съвръшителю Богоу слава къ вѣкы вѣком аминъ. Слѣдватъ празенъ листъ, сетнѣ два откъснати листа и други два листа, писани отъ сжщата ржка, но съ друго съдържание: тлъкованиѥ алилоуиноу; тлъкованїѥ къ Псаломъ, тлъкованиѥ пѣсни.

Главното съдържание на ржкописа е отбѣлѣзано отвънъ на подвързията: Книга їга Варлаама къ Їѡафа, сина царя Авенира.

36.

Сказанїѥ ѡ святѣи горѣ Аѳонстѣи, ржкописъ отъ XVIII в. — прѣписъ отъ една руска книга „Рай“, печатана на 7167 сир. 1659 год. Ржкописътъ е на мал. 8-на, съдържа мѵ (=48) листа.

37.

„*Различни повѣсти и поученія, събрани изъ прѣдлозите и писани здѣ за полза прочитающымъ*“, ржкописъ отъ XIX в., рус. рец., мал. 4⁰, 161 л.

38 (17)

Сватаго и блаженаго ѿца нашего Никона отвѣти постникѡм на различнїѧ въпроси, ржкописъ отъ XVI в., срѣднобълг. рец., фол., 331 л.

39 (20).

Законникъ: Съчиненїе по съставѣхъ ѡвь ѳтїихъ вьсѣхъ винь свящеиыхъ и божествеиыхъ правиль. Потроуждеино же въ коупѣ и сложеино иже въ свящеиноиокахъ послѣдиым *Мадеѡм*.

Ржкописъ отъ нач. на XVI в., сръб. рец., фол., 292 листъ.

40 (98).

Правило светыхъ апостолъ, ржкоп. отъ XVI в., сръб. рец, 8⁰, 201 л.

41 (96).

„Правило съ жѝтїемъ и канѡнами седмѝчными на осмѝ гласовъ преподобномѹ оцѹ нашемѹ Іѡа́ннѹ пѹстынножителю Рылскомѹ“.

Рус. рец., фол., 129 л.

Тоя ржкописъ е писанъ въ Рилския манастиръ съ „настоянието“ на „отца Дїкея кир Ѳеодосїа, свещеноинока рылски“, въ год. ,ѕ҃т҃ѕ҃ї (= 7317) или а҃ѡ҃д҃ (= 1809) маіа д҃ (9). Писалъ „Данїилъ іеромонахъ“, родомъ отъ градъ Казанлъкъ.

42 (56).

Житія на св. Мжченици, събрани отъ нѣколко различни ржкописа отъ XVI в., сръб. рец., мал. 8⁰, 312 л. (листоветѣ разлѣпени).

43.

Житїе и жизнь иже въ свѧтыхъ оца нашего Іоанна пѹстынножителя Рылскаго, пис. прѣзъ XIX в., рус. рец., като че ли отъ ржката на отца Неофита Рилски гол. 4⁰. На 20-ия листъ слѣдва: „на малѣи вечерни стихири, мѣца Окт. д҃ї̀ ден.“ Отъ 46 л.

нататъкъ слѣдва много калиграфично писанъ ржкописъ на малки четвъртини, подъ заглавие: „Послѣдованіе молебна.“

44.

Сборникъ отъ разни слова, жития, въпроси отвѣти и пр., рус. рец., XVIII. в., мал 4^0, л. ρ҃ч҃б҃. (=199).

Заглавието гласи: Во славу пречтїа троици отца и сина и стого духа написа сѧ книга сїѧ глаголемая Цвѣтничокъ къ ползѣ чтущим при обитѣли сто Николаевскои къ лѣто рожд. Хва ѕ҃ѱ҃п҃ѕ҃ (=1785).

45.

Сборникъ съ разно съдържание, писанъ въ XIX в., рус. рец., и то, както се види, отъ ржката на оца Неофита Рилски. Съдържа 114 листа (прѣдъ 96-ти листъ сѫ изрязани около 20 листа). Ржкописътъ захваща съ: „Молитва къ пречтѣи Богородицѣ сѣло оумилѣнна, творѣнїе Димитрїа Кантакѹзина, по стихѡмъ со испокѣданиемъ“ (въ стихове).

Заедно съ този ржкописъ е подвързанъ другъ ржкописъ отъ 24 л., съдържащъ копие, прѣписано на 1793 отъ едно „Доношенїе о кратїи“ (рус. рец.), озаглавено: „Пречестный Господине оче началниче Ѵгадѣне нашей светой Полановоронской обитѣли!“

46.

Сборникъ отъ XIX в., рус. рец.

Съдържа разни статии и захваща съ: „Надгробное рыданіе старцѹ Паисїю ѿ всѣхъ чадъ егѡ дховныхъ“ (л. 1—4), писано въ стихове. Слѣдва писмо, озаглавено: „Высчестный, Господине оче Іоаникїе Іеромонаше, началниче Свѧтыа Полановоронскїа обитѣли со всею ѡ Христѣ кратїею (л. 6—8; листове 7 до 13 празни); слѣдватъ: „Житїе кратце блаженѣйшаго Θеолиптa, митрополита Филадельфїискаго“ (14 листа);

—— „Изъ книги преподобнаго и богоноснаго оца нашего Ефрема Сирина о Самоукорении“ и други още нѣколко дребни словца.

47 (18).

Тълкуване на Апокалипсиса, ржкописъ отъ XVI в., сръб. рец., фол., 271 л. Ржкописътъ е фрагментаренъ (откжслеченъ) въ началото и въ края.

48.

Во славѣ святыя единосущныя троицы и пр. Сїя книга Бесѣды преподобнаго Макарїа изъ еллиногреческой печатной исправлена на славенороссійскій языкъ вселестнымъ старцемъ обители Драгомирной Молдовской Іеросхїмонахомъ Паисіемъ.

҂ѕ҃пд и а҃ѱ҃о҃ѕ҃ (=7284 и 1776), рус. рец., 4⁰, 336 л.

49.

Преподобнаго ѻц҃а нашего Петра Дамаскина смиренноинока и пророка. Воспоминанїе къ своимъ смѹ дѹшй собравъ сїе ѿ божественныхъ списанїи.

Ржкописъ отъ XVIII. в, руска рец., мал. 4⁰, 194 л. — Хубавичъкъ ржкописъ съ орнаментъ въ началото.

50 (73).

Чудесата на св. Богородица и др., ржкоп. отъ XVIII в., писанъ на новобълг. езикъ съ руски примѣси (славянобългарски ез.), 8⁰, 278 л.

51.

Чудесата на св. Богородица, ржкоп. отъ нач. на XVIII в., сръб. рец., мал. 8⁰, 273 л.

На послѣдния листъ е забѣлѣзано, че ржкописътъ е писанъ въ лѣто ҂ѕ҃ѯ҃ѕ҃ (= 7226 = 1718).

52.

„*Рука пасхалная*“ (чертежъ) и „*Толкованіе*“ на пасхалната ржка.

Ржкоп. отъ XIX в., новобълг. ез. съ руско-слав. примѣси, 4^0, 39 л. и 10 таблици.

53

Сватаго Василїа Великаго послание къ сватомъ Григорїю Богослову ѡ монашествѣмъ оустроении (л, 1—7); слѣдватъ листове 8—11 празни и сетнѣ отъ друга ржка отъ 12 л. до края: „Слово провозглашителное пѣрвое на монахиню". — Ржкописътъ е отъ XIX. в., рус рец., 4^0, всичко 45 л.

54.

Сборникъ отъ XIX. в., рус. рец., 4^0, 90 л. съ разнообразно съдържание. Захваща съ:

Въпросы и отвѣты сватыхъ отецъ нашихъ ѡ молитвѣ и штрезвении ума и како подобаетъ молчалникъ сѣдѣти в' кѣлїи".

55.

Дверь покаанїа, сирѣчь книга оумилителна и дѹшеполезна, шбѣмлюща четыре послѣднаа человѣка: смерть, сѹдъ, адъ и раи.

Ржкоп. отъ началото на XIX в. (1814 год.), рус. рец., гол. 4^0, 1 2 л.

56 (68).

Сомнѣнїе или размышленїе сватаго Григорїа ѡ Ідеехъ, ако добрѣ кѣрвютъ, могѹтъ ли они спасти сѧ ли ни погибнѹтъ.

Сѡ мином четьи.

Ржкоп. отъ XIX. в., рус. рец., мал. 8^0, ѻѓ (=53) страници.

57.

1821. года мѣца Ианѹар 10. начах писати книгѹ сїю глаголемѹю Колесница, сложенїе великаго Авгѹстина, Западнаго оучителя (л. 1—35). Слѣдватъ: „Предисловїе о страшномъ сѹдѣ" и разни други статии.

Писалъ „Спиридон Грѣшнїи во монастѣхъ Хилендарскій“. Рус. рец., 4⁰, 238 л.

58 (47).

Частны параклисъ пръсвѣтѣи Богородици.

Ржкоп. отъ нач. на XVII в., сръб. рец., мал. 4⁰, 204 л.

На 169 л. има бѣлѣжка, писана съ курсивъ: „съкръши се сїа книга въ лѣт. ѕр҃ї (=7110=1602)“. Ржкописътъ е писанъ отъ пѣкой си „еропапа Никифор“, който го далъ на Рилския манастиръ.

Подиръ 169. листъ до 204. л. слѣдватъ двѣ жития на св. Ивана Рилски, по съдържание еднакви съ двѣтѣ жития, които се намиратъ въ ржкоп. № 120 (79).

59.

Стопа кастоторца житїе, Макєїмомь Илиндомъ списано. Ржкоп. отъ 1846 година, рус. рец. Писалъ іеродиякон Кирїлъ, рылецъ.

60.

Патерикъ, отъ XV в, сръб. рец., 8⁰, 163 л. Ржкописътъ е фрагментаренъ — има изгубени листове въ началото и въ края.

61 (43).

Патерикъ, хубавъ ржкописъ отъ XV. в., сръб. рец. 8⁰, стр. фбд҃ (=574).

Захваща съ: „Иже въ с҃тыхъ отца нашего Амфїлохїа, епископа Иконїискаго. Слово ѡ великѣмь Василїи и о чюдесѣх его“.

62 (71).

Патерикъ: Въпроси и отвѣти и повѣсти с҃тыхъ ѡтець.

Ржкоп. отъ нач. на XVI в., срѣднобългар. рец., 8⁰, 165 л.

Ржкоп. отъ XIX в., новобълг. ез. съ руско-слав. примѣси, 4⁰, 39 л. и 10 таблици.

53

Сватаго Василїа Великаго послан҃їе къ сватомѹ Григорїю Богословѹ ѡ монашествѣмъ оустроєнїи (л, 1—7); слѣдватъ листове 8—11 празни и сетнѣ отъ друга ржка отъ 12 л. до края: „Слово проѕорливителное пѣрвое на монахи҃ню". — Ржкописътъ е отъ XIX. в., рус рец., 4⁰, всичко 45 л.

54.

Сборникъ отъ XIX. в., рус. рец., 4⁰, 90 л. съ разнообразно съдържание. Захваща съ:

Въпросы и отвѣты сватыхъ отецъ нашихъ ѡ молитвѣ и штрезєнїи ума и како подобаетъ молчальникѹ сѣдѣти в' кѣлїи".

55.

Дверь покаанїа, сирѣчь книга оумилителна и дѹшеполезна, вкѣмющая четыре послѣднаа человѣка: смерть, сѹдъ, адъ и раи.

Ржкоп. отъ началото на XIX в. (18⁰4 год.), рус. рец., гол. 4⁰, 1 2 л.

56 (68).

Сомнѣнїе или размышленїе сватаго Григорїа ѡ ѳдєхъ, ѥко добрѣ вѣрѹютъ, могѹтъ ли они спасти сѧ или погибнѹтъ.

Сѡ мнѣи четьи.

Ржкоп. отъ XIX. в., рус. рец., мал. 8⁰, нг҃ (=53) страници.

57.

1821. года мц҃а Іанѹар 10. начах писати кнїгѹ сїю глаголемѹю Колесница, сложенїе великаго Авгѹстина, Западнаго оучителя (л. 1—35). Слѣдватъ: „Предисловїе о страшномъ сѹдѣ" и разни други статии.

Писалъ „Спиридон Грѣшнїи во монастѣхъ Хилендарскїй“. Рус. рец., 4⁰, 238 л.

58 (47).

Частны параклисъ пречистѣи Богородици.

Ржкоп. отъ нач. на XVII в., сръб. рец., мал. 4⁰, 204 л.

На 169 л. има бѣлѣжка, писана съ курсивъ: „съкръшн се сїа книга въ лѣт. ѕр҃і (=7110=1602)“. Ржкописътъ е писанъ отъ пѣкой си „еропапа Никифор“, който го далъ на Рилския манастиръ.

Подиръ 169. листъ до 204. л. слѣдватъ двѣ жития на св. Ивана Рилски, по съдържание еднакви съ двѣтѣ жития, които се намиратъ въ ржкоп. № 120 (79).

59.

Стопа каѕнотворца житїе, Макїмомъ Пландомъ списано. Ржкоп. отъ 1846 година, рус. рец. Писалъ іеродиякон Кирїлъ, рылецъ.

60.

Патерикъ, отъ XV в, сръб. рец., 8⁰, 163 л. Ржкописътъ е фрагментаренъ — има изгубени листове въ началото и въ края.

61 (43).

Патерикъ, хубавъ ржкописъ отъ XV. в., сръб. рец. 8⁰, стр. фѳ҃д҃ (=574).

Захваща съ: „Иже въ с҃тыхъ оца нашего Амфїлохїа, епископа Иконїискаго. Слово ѡ великѣмъ Василїи и о чюдесѣхъ его“.

62 (71).

Патерикъ: Въпроси и отвѣти и повѣсти с҃тыхъ ѡтець.

Ржкоп. отъ нач. на XVI в., срѣднобълг. рец., 8⁰, 165 л.

„Блаженаго Θеодорита епископа тлъкованїе“, XVII в., сръб. рец., фол., 127 л.

79 (90).

Миней за мѣс. Септември, ржк. отъ XVII в. сръб. рец., фол., 281 л.; изгубени сж листове отъ началото и края.

80 (23).

Миней за мѣс. Декември, ржкоп. отъ XVII в., сръб. рец., фол., 329 л.

81.

Миней за мѣс. Октомври, ржкоп. отъ XVII в., сръб. рец., фол., 232 л. На л 231 има записъ отъ по-нова ржка — отъ 1709 година.

82.

Миней за Февруари и отъ часть за Януари (изгубени много листове отъ началото), ржкоп. отъ XVII в., сръб. рец., фол., 221 л.

83.

Миней за мѣс. Октомври, ржкоп. отъ XVII в., сръб. рец., фол., 151 л.

84.

Миней, фол., 289 л., писанъ разбъркано отъ нѣколко ржцѣ: първата ржка, която е писала първия листъ, е отъ XVII в., сръбска рец.— хубавъ, отчетливъ дребенъ уставъ. Сжщата ржка сетнѣ се повтаря на л. 32—33, 233—235, 245, 252—253 и 280—289. Останалото е писано отъ друга ржка, пакъ въ XVII в., сръб. рец, съ полукурсивъ, нехубаво и неграмотно. На корицитѣ извжтрѣ има бѣлѣжка отъ трета ржка: „сиѧ книга л. + а. б.“ (?) Ржкописътъ нѣма отвънъ на корицитѣ нумеро, а извжтрѣ има: „№ 6“, ала отсетнѣ зачеркнато. Първиятъ листъ захваща съ заглавие:

„Мѣсецъ Септе́мврїа въ а̑ нача́лѡ индикто́ѕ, е́же е̑ новаго лѣта и память преподобнаго о̑ца на́шего

Сѵмеѡна Стлъпника и съборъ прѣсвѣтыѧ Богородице и свѣтыхъ м(ѵ)ченицъ мѵ̃ жень и свѣтаго Ѧммѡна дїакона и оучѵ̑телѧ ихъ, и памѣть свѣтыхъ мѵ̑ченикъ Каллѵ̑сты, Свѡда и Ермогина, и памѣть Іѵ̑сѵ Навѵ̑на и възпоминанїе великаго пожара,

85 (15).

Миней, отъ XVII. в., сръб. рец., фол., 216 л. На края има бѣлѣжка: Сїа миней написа се въ свѣтѣи горѣ Ѧдоса на скитѣ глаголемѣмь св. Ѧнна, на пещери. Сїа рѵ̑ка съписа три минеа монастирѵ̑ свѣтомѵ̑ Павлѵ̑. Макарїи іеромонах. Цѣна 10 гроша семѵ̑ минею.

86 (49).

Миней. Ржкописътъ състои отъ двѣ части: една по-нова, отъ XVII в., сръб рец. л. 1—10, озаглавена: „Мца Маіа ѕ, иже въ с҃тыхъ ѡца нашего Ѳѳанасіа архїепископа Ѧлеѯандрѣскаго“, и втора, по-стара часть отъ XVI в., л. 11—20, сръб. рец., озаглавена: „Въ памѧть а̑ нед. с҃тго поста, глѵ̑жба с҃тго великомѵ̑ченика Ѳеѡдора Тирона.

87 (9).

Евангелие недѣлно (апракосъ, изборно), срѣднобългарска рец. отъ XIII в., на пергаментъ, малка 8-ина, ощетено (фрагментарно) въ началото, въ края, а така сѫщо и по срѣдата; сега съдържа 102 листа. На 1-вия листъ отдолу захваща:

Въ срѣд. ѕ̃ нед. еванг. ѡ̃ Ишана: Въ врѣмѧ оно възведъ Исоусъ ѡчи свои видѣ народъ многъ, идѫщь к немѵ̑ и пр.

Този ржкописъ е най-старъ между ржкописитѣ на св. Рилската обитель и за историята на българския езикъ доста важенъ. Стари членни форми отъ тоя

ржкописъ посочихъ вече въ съчинението си „Членътъ въ българския и руския езикъ“, печат. въ XVIII т. на Минист. Сборникъ.

88.

Евангелие недѣлно (апракосъ), писано на пергаментъ въ XIV в, срѣднобълг. рец., гол. 4^0. Заназилъ се само единъ откжслекъ отъ 30 листа изъ срѣдата.

89 (50).

Четвероевангелие, ржкоп. отъ XIV в., срѣднобълг. реценз., 16^0, 289 л., много ситно писмо.

90.

Четвероевангелие, печатано прѣзъ XVI в въ Влашко, средноб. рец., подаръкъ на манастира отъ „Иоκа и подружїе его“ отъ село Докрославци.

91 (89).

Четвероевангелие (тетраевангелие), ржкоп. отъ XVI в., сръб. рец., фол., 209 л. Въ началото има изгубени листове.

92 (7).

Четвероевангелие отъ XVI в., сръб. рец., фол., 267 л. На края на л. 257а има бѣлѣжка:

„писа сію божествєнꙋ и дꙋшєспасно книгꙋ глаголємыи свєты тєтроиль въ лѣт. ѕ и ѕѕѕ (=7067=1559).

93 (1).

Евангелие недѣлно (апракосъ), ржкописъ отъ XVI. в. съ орнаментъ, срѣдно-българска рец., гол. фолио. Подвързията е обкована съ сребро и на подвързията отъ горѣ и отъ страни по ржбоветѣ се чете: Сиѥ свєтоѥ єѵангєліѥ wжова и приложи митрополитъ Кр҃пникꙋ кѵр Іωасафъ, свєтомꙋ wцꙋ Іω. Рыльскомꙋ въ тыжде монастыр Рила при игꙋменꙋ Єѵдимію, настоящємже прогꙋмена Калмиста въ лѣто ѕ҃ф҃ѳ҃ (7085=1577) индиктіонъ ѳ҃. Поменєте братіѥ

Мадеа Златара ѿ Софїю въ светихъ молитвахъ, иже трѹди се и окова сїе евангелїе.

Този ржкописъ е най-раскошниятъ отъ всичкитѣ въ библиотеката на Рилския манастиръ. Писанъ е съ твърдѣ едъръ, хубавъ уставъ, както обикновено се среща въ подобни раскошни евангелия, писани въ Влашко прѣзъ XVI. вѣкъ. Ржкописътъ е на хубава, твърдѣ бѣла хартия.

94 (40).

Евангелие недѣлно (апракосъ), фол., 255 л., XVI. в., сръб. рец. Много хубавъ ржкописъ съ орнаменти.

Евангелието съдържа и Теофилактовото прѣдисловие: **Θеоφїлакта архїепископа бѣлгарскаго прѣдисловїе.**

95 (2).

Воскръсни и празднични евангелия съ апостолитъ, ржкописъ отъ XVII. в., сръб. рец., фол., 110 л.

96 (5).

Четвероевангелие отъ XVIII. вѣкъ, сръб. рец., фол., 365 л.

97 (36).

Апостолски дѣяния, сръб. рец., XVI. в. (год. 1503), фол., 237 л

Апостолскитѣ дѣяния свършватъ на 235а л., слѣдъ което идатъ празна страница и подирѣ два листа, писани отъ сжщата ржка съ заглавие: „**се же припѣла светымь по достойно ѣ**“. На послѣдния листъ между тия ‚припѣла‘ е вметната слѣднята бѣлѣжка:

„**Благоволенїемъ светыѣ Троице написа се сїа книга въ храмѣ преподобнаго ѻца нашего Іωанна Рылскаго повелѣнїемъ ѻца игѹмена· іеромонаха кѵр Калиника потрѹжденїемъ брата нашего іеромонаха Анастасїа. Пис. мнахъ Спїр(і)дωн вльт ѕ҃ и а҃ї**“ (=7011=1503).

98 (46).

Слѣдователенъ псалтиръ и пълен осмогласникъ,—смѣсь отъ разни ржкописи и печатни издания, подвързани всички наедно. Тукъ има откжслеци и отъ единъ по-старъ, срѣднобългарски ржкописъ отъ XIV. в., и отъ по-нови, отъ XVI. в., сръб. рец.

99 (3).

Псалтиръ, отъ началото на XV. в., сръбска рец., 8⁰,289 л., хубавъ ржкописъ, инициялитѣ съ червено и синьо мастило. Заглавието гласи: Ѱалтирь краснь починаем глаголемаа Давидь пророкаже и цара. Здеже оубо и Ѧданаѳіа архіепископа сказаніе ѱалмшм, неже оубо ѱалмописьць начинает прѣжде ѱалмшм реченнаа глаголати.

100 (67).

Оустав божествьные слоужбы въ нѣнже и дїаконства (л. 1—8). Отъ 9 л. захваща: Божественаа слоужба иже въ светыхъ ѿца нашего Іоанна Златоустаго.

Раскошенъ ржкописъ съ хубави орнаменти отъ XVI. в., сръб. рец., мал. 8⁰, 102 л.

Въ края на листъ 102а долу има бѣлѣжка: „Сїю божественоую кнїгоу литоургїю пїса Тах поп Іѡ въ мѣсто Кратово въ лѣто ,ѕ̄ѳ̄ѣ̄ (=7075 =1567) мѣца августа, любимомѫ ми братѫ кир пѡпѫ Іѡ къ Сардакїи".

101 (2).

Оустав божественїе слѫжбы съ нѣи же и дїаконства, отъ края на XVII. в., сръб. рец., 8⁰, 164 л. (листоветѣ сѫ разтурени и ржкописътъ е свързанъ съ канапъ).

102.

Типик църковнѣи слѫжбѣ, иже въ Ієрѵсалимѣ Светыѣ Лавры преподобнаго и богоноснаго ѿца

нашего гавы, ржкописъ отъ XVII. в., сръб. рец., фол., 215 л.

Споредъ една бѣлѣжка на края, ржкописътъ е писанъ: „въ хрaмѣ с҃тго Никóлы иже въ Дькре, при игумень кир Гаврїилъ, іеромонахъ. трудомь и настоанїемь іеклисїарха кир Лєѱнтїа ермонаха“.

103.

Божествена служба (литургия) на Златоуста и на св. Василия, ржкописъ отъ XVII. в., сръб. рец., мал. 8⁰, 117 л.

104.

Златоустова литургия, ржкописъ отъ XIX. в., рус. рец., мал. 8⁰, 36 л.

105 (42).

Молитвеникъ, ржкописъ отъ XVI. в., сръбска рец., 8⁰, 306 л.

Захваща съ: „Чинь бывaемыи на шдѣанїе рабы“.

106 (65).

Молитвеникъ, ржкописъ отъ XVI в., сръбска рец., мал. 8⁰, 152 л. (листоветѣ разлѣпени).

107.

Єухолóгїонъ сирѣчь молитвникь еже трѣбникь, Ржкописъ отъ XVII. вѣкъ, сръб. рец., мал. 8⁰, 181 л.

108 (51).

Трѣбникъ, ржкописъ отъ XVI. в., мал, 8⁰, сръб. рец., 224 л. Захваща съ заглавие: „Начело молитвникъ. молитва бабѣ“.

109.

Трѣбникъ, писанъ въ год. ҃ѕ҃о҃ѕ҃ (=7276= 1768), рус. рец., мал. 8⁰.

Къмъ края, отъ 62 л. нататъкъ, е прибавена по-нова часть отъ другъ ржкописъ, отъ XIX вѣкъ.

110.

Молебникъ (*еухологий*), новъ ржкописъ, XIX. вѣкъ, рус. рец. Съдържа: „Краткое освященіе воды“, „послѣдованіе молебна За болящаго“ и др. разни молитви.

111 (81).

Молебникъ, писанъ отъ Христо Іовевичь, 1836 година, рус. рец., мал. 8⁰ ѓкй (=128) л.

112 (92).

Часословьць, имѣе нощнѹю и дневнѹю слѹжѣ.

Ржкоп. отъ края на XVII. в., сръб. рец., 16⁰, 150 л.

113.

Часословъ, ржкоп. отъ XVIII. в., рус. рец., мал. 8⁰, 200 л. Писанъ е отъ разни ржцѣ; слѣдва на края Акаѳістъ.

Ржкописътъ е горѣлъ та почернѣли първитѣ листове на цѣлия ржкописъ отъ вънъ.

114 (11).

Триодъ, хубавъ ржкописъ съ орнаментъ въ началото, писанъ въ XVI. в., сръб. рец., фол., 137 л.

115 (25).

Триодъ: „*Трипѣснецъ*“, ржкоп. отъ XVII. в., сръб. рец., фол., 411 л.

116 (59).

Богородичникъ прѣчистыя Богородице шестим гласомь, отъ XVI. в., сръб. рец., фол., 155 л. (Червеното мастило на инициялитѣ избледнѣло). Ржкописътъ е писанъ отъ двѣ ржцѣ.

117 (12).

Осмогласникъ, ржкописъ отъ XVII. в., сръб. рец., фол., 189 л.

118.

Осмогласникъ (само 6-ти гласъ и нѣщо отъ 1-ви гласъ).

Ржкоп. отъ края на XVIII. в., рус. рец., мал. 8°, 51 л.

119 (82).

Катавасія, ржкоп. отъ XIX. в., рус. рец., мал. 8°, 77 л.

120 (79).

Прѣподобномѹ Богоносномѹ wцѹ Іѡаннѹ пѹстынножителю рылскомѹ Канѡны, пѣваеми къ сѫботѣ.

Малка осмина, 225 листа.

Ржкописътъ състои отъ двѣ части, една именно отъ л. 1 до включително 80 и отъ л. 193 до 227 и 224—125, писана отъ по-стара ржка — прѣзъ XIV. в. на срѣднобългарска рецен., и втора, въ останалитѣ листове, писана отъ по-нова ржка— прѣзъ XV. в. на сръбска рецензия.

Листоветѣ 222 и 223 сѫ писани отъ съвсѣмъ нова ржка прѣзъ XVIII. в.

Въ първата часть има двѣ малки жития на св. Іоана Рилски (л. 41—54 и 54—74), отъ които първото е отъ безименен авторъ (вж. статията ми: „Най-старото житие на св. Ивана Рилски“), а второто е писано отъ Г. Скилица.

121 (80).

Молебно пѣніе и канони на св. Іоанъ Рилски, ржкописъ отъ края на XVIII. в., рус. рецен., мал. 8°, 56 л.

122.

Канонъ молебни сѫтомѹ и прѣподобномѹ Іѡаннѹ Рылскомѹ, ржкописъ отъ края на XVIII. в., рус. рец., мал. 8°, 8 л.

123.

Канонъ молебный прѣподобномѹ Іоаннѹ Рылскомѹ, новъ ржкописъ отъ XIX. в., руска рецензия, фол., 8 листа.

124 (57).

Този ржкописъ, който има форматъ 8^0 и всичко 220 листа, съдържа отъ л. 1 до 184 *тропари*, и то до 151 л. писани прѣзъ XVII. в., сръб. рец., а отъ л. 151 до 184 — отъ друга по-нова ржка, прѣзъ XVIII в.; отъ 184 листъ до края слѣдватъ листове, писани отъ трета, най стара ржка, прѣзъ XVI. или края на XV. в., сръб. рец., ала пропарена тукъ тамъ и съ юсове. Тая часть съдържа: Канѡн молебенъ къ своемѹ ангелѹ хранителю дѹши и тѣлѹ.

125 (4).

Непъленъ (фрагментаренъ) ржкописъ отъ началото на XVI. в, сръб. рец.. 4^0, 387 л. Съдържа катизми, канони. тропари отъ л. 1 до 284, писани отъ нѣколко ржцѣ. — На 179 л. захваща: Послѣдованїе събранїа вселѣтнаго, начьнше ѿ мⷱца Септѣврїа до мⷱца Августа: прѣимѣе тропарже и кондакїй праздникѡмъ и нарочитымь стымъ.

126 (69).

Мⷱца Августъ въ їѳ день Ѳепінїе преподобнаго ѡца нашего Іѡанна пѹстѣножителя Рылскаго.

Ржкописътъ е отъ края на XVIII. в., рус. рец., 8^0, писанъ отъ: „Іѡасафъ многогрѣшнїй монахъ рѹкою“.

127.

Нѣколко нови ржкописа отъ XVIII. в., руска рец., съдържащи: канони, евангелия и заклинания, слѣдъ които слѣдва и единъ поменикъ отъ 1824 год., всички подвързани заедно въ мал. 4^0, 65 листа.

128.

Послѣдованїе малаго осⷭщенїа воды, ржкоп. отъ XIX. в., писанъ отъ отца Неофита Рилски, рус. рец., 26 л.

129 (8).

Чинь, ка́ко подобаетъ пѣти ч(е)стныи параклис прѣподобномѹ оцѹ Іѡаннѹ Рыльскомѹ пѹстыни жителю, отъ XVII. в., сръб. рец., голѣма 4-тина, 120 л. — — Отъ л. 9 до 100 слѣдватъ разни канони на Іоана Рилски: прѣподобномѹ и богоносномѹ ѡцѣ Іѡа́ннѹ пѹстынножителю рыльскомѹ кано́ны, пѣваемы въ соуботѹ. На листъ 100 слѣдва: Поллиелѣѡ сирѣчь многомилостѝвое, пѣваемо на праздникы господскые и прочїихъ светыхъ.

На 120 листъ долу съ друга ржка и съ избледнѣло мастило е написана слѣднята бѣлѣжка: Изволенїемь ѡца и съ поспешенїемь с(и)наѧ и съвръшенїемь светаго дѹха написа се сїа книга светомѹ оцѹ Іѡаннѹ, пѹстинїи жителю Рильскомѹ при їгѹменѧ Арсенїа, ѥромонахѧ настоѧнїем и ктитором Кїпрїана ермонаха да сложи за егово́ дѹшѹ и за родителе его̀. Тогда бы̑ клисарь въ лѣто ҁ҃зр҃ѣ҃д (=7164 =1656).

130 (1 4).

Чинъ обновленїѧ храма, ржкописъ отъ XIX. в., рус. рец., мал. 8⁰, м̑ (=40) л.

131 (54).

Чинъ, како подобаетъ пѣти честнїй параклисъ светомѹ преподобномѹ ѡцѹ Іѡанѹ Рилскомѹ, новъ ржкописъ отъ XIX. в., рус. рец., фол., 23 листа.

132.

О граматіцѣ илѝ пїсмѧницѣ, ржкоп. отъ XIX в., рус. рец., гол. 4⁰, 50 л. (писанъ отъ Неофита Рилски?)

133.

„*Църковна история, основанието на църквата*“. Съвсѣмъ новъ ржкописъ. съдържащъ записки (лек-

ции) по църк. история писана на новобългарски книжовенъ езикъ, — на 4⁰, 88 л. — Слѣдва: „*Священно писаніе*“ отъ сѫщата ржка, 33 листа.

134 (5).

Ржкописъ, писанъ прѣзъ 1851 год. на сръбски языкъ, фол. 161 л., съдържа: „*Наука Мудрословія или Философія*“ и сетнѣ „*О книгамъ старога завѣта*“.

135 (6).

Исіхологія, писана на сръбски езикъ, XIX в., фол., 1—28; отъ 29 л. нататъкъ продължава „*Догматика*“. тъй сѫщо на сърбски.

136.

Ржкописъ, писанъ на 1837 год. на сръбски, 4⁰, 190 листа. Съдържа първомъ „*Физика*“ (1—19), сетнѣ „*Славенска граматика*“ и „*Всеобща исторія*“.

137 (7).

„*Исторія новозавѣтне цркве*“, пис. на сръбски языкъ, XIX в., фол., 78 листа.

138.

„*Рѣчникъ еллиногреческаго и славенобългарскаго іазыка.*“

Съдържа само буквата А. Свършва съ: *Ἄωτος*, ѕ, *ὁ, ἡ, επίθ* = които нема оуши, безѵшій, безѵшесній, безъ ушесъ. Зри и *Ἄϋτος*.

Ржката е на отца Неофита Рилски, така че тоя рѣчникъ прѣдставя начало или първъ опитъ отъ извѣстния неговъ българско-гръцки рѣчникъ.

BX654
R5M55
1902

BX 654 .R5 M55 1902
Spomen ot Riiskila manaANN3682
Hoover Institution Library
3 6105 082 723 474